

DE CANON ALS VLAAMS- NATIONALISTISCH PROJECT

Jef Verschueren

**DE CANON ALS
VLAAMS-
NATIONALISTISCH
PROJECT**

Jef Verschueren

DE CANON ALS VLAAMS-NATIONALISTISCH PROJECT

Jef Verschueren

Kif Kif

Antwerpen

2024

www.kifkif.be

*

Coverfoto CC Stef Arends

*

CC Jef Verschueren

Deze tekst mag in om het even welke vorm worden verspreid,
maar NIET voor commerciële doeleinden

Creative Commons-licentie CC BY-NC-SA 4.0

INHOUD

Samenvatting	1
1. Inleiding.....	5
2. De <i>Canon</i> als vlag	11
3. Vervlaamsing van het verleden	15
4. De teleologische framing	29
5. Steuntjes voor een Vlaamse identiteit.....	41
5.1 De eerste persoon meervoud	42
5.2 Evaluatieve geschiedschrijving	49
5.3 Inzoomen en uitzoomen als evaluatieve strategie	63
6. Opvallende afwezigen.....	71
7. Besluit: een knik in de verkeerde richting	75
Noten	79
Bibliografie	69

SAMENVATTING

De Canon van Vlaanderen werd door de Vlaamse regering geconcipieerd als instrument om een ‘complexloze’ Vlaamse identiteit te versterken. De canoncommissie ging aan de slag met de bedoeling er géén identitair verhaal van te maken. Het resultaat is een boek dat ver wegblijft van expliciete Vlaams-nationalistische geschiedschrijving. Toch heeft de Vlaamse regering gekregen wat ze wilde: een tekst met een onmiskenbaar identiteits-versterkend potentieel. Een analyse leidt minstens tot de volgende vaststellingen:

- Een algemene (grotendeels Europese) geschiedenis wordt ‘vervlaamst’.
- Die nadruk op ‘Vlaamsheid’ is het sterkst bij de behandeling van thema’s die voor de Vlaamse regering een sleutelrol spelen in een identiteitsbevorderend beleid (historische en culturele symboliek,

Vlaamse ontvoogding, economisch-technologisch succes, onderwijs en media, het Nederlands).

- Een teleologisch kader wordt (ongewild) geconstrueerd door het eerste venster (waarin van in het prille begin territoriaal verankerde ‘eigenheid’ wordt gesuggereerd) en het laatste venster (waarin de lezer geruststellend wordt verzekerd dat ondanks uitdagingen eigenlijk alles wel onder controle is).
- Hoewel dit bewust vermeden wordt, toch duikt een Vlaams ‘wij’ op dat onvoldoende inclusief is.
- De *Canon* is uitgesproken lovend voor wat vandaag als lovenswaardig wordt beschouwd en dus Vlaamse trots kan aanwakkeren. Negatief te evalueren elementen worden niet vermeden, maar wel strategisch afgezwakt.
- Een van de strategieën bestaat erin volop in te zoomen op het positieve als ‘Vlaams’, en uit te zoomen naar een hoger niveau (België, Europa) wanneer imagoschade dreigt.
- De Canon vertoont dode hoeken (bijv. rond armoede of discriminatie) die goed stroken met een dominante politieke consensus.

De conclusie: met de *Canon* als vlag lopen de leden van de canoncommissie het risico ongewild de vendelzwaaiers van het Vlaams-nationalisme te worden.

1. INLEIDING

Deze tekst kan worden gelezen als een vervolg op de bedenkingen van (voornamelijk) historici die voorafgingen aan de publicatie van *De Canon van Vlaanderen*, het ‘gewetensonderzoek’ over wat het betekent een canon op te stellen als weergave van wat de moeite waard is om te onthouden uit ‘onze’ geschiedenis of van de culturele kennis die gedeeld zou moeten worden door iedereen die nu hier woont.¹ Die bedenkingen werden geformuleerd toen de *Canon* nog niet kon worden geanalyseerd, want die bestond nog niet. Een analyse was wel mogelijk na de lancering op 9 mei 2023. Toch bleven commentaren achteraf grotendeels beperkt tot een principiële herhaling van eerdere bedenkingen in combinatie met aanvullende kritiek op de inhoud: Welke onderwerpen worden behandeld? Wat staat er wel of niet in de *Canon*? Wat was voorspelbaar en wat komt als een verrassing? Waarom worden zoveel feiten gepresenteerd met relatief weinig aandacht voor onderliggende processen?²

Een echte analyse moet verder gaan. Die beperkt zich niet tot de **inhoud** van de tekst die voorligt, maar buigt

zich ook over de **resonantie** ervan, die maatschappelijk zeker zo belangrijk is. De betekenis van een tekst in de openbare ruimte houdt niet op bij de intenties van de auteurs, en al evenmin bij wat er letterlijk in te lezen is, of zelfs bij de informatie die lezers bewust verwerken en onthouden. Ze omvat eveneens het betekenispotentieel dat gegenereerd wordt door de wijze waarop onderwerpen aan bod komen, door herhaling, parallellen en contrasten, of door de onderliggende patronen van impliciete betekenissen die de interpretaties van de lezer subtiel beïnvloeden of hun perspectieven als vanzelfsprekend ondersteunen en versterken.³ Elke tekst projecteert een context.⁴ Die geprojecteerde context bepaalt het effect dat de tekst realiseert – bedoeld of onbedoeld. Ook wat niet gezegd wordt kan op die manier van groot belang zijn.

Wat vanuit die invalshoek meteen opvalt is de volledige afwezigheid – zelfs de letterlijke ontkenning – van de historische band tussen het populariserend-academische product en het politieke project dat eraan ten grondslag ligt, zowel conceptueel als financieel. De enige vermelding daarvan wordt negatief verwoord aan het eind van het *Woord vooraf*:

“Deze Canon is tot stand gekomen in opdracht van de Vlaamse regering. Voor de realisatie was het nodig dat de commissie in alle vrijheid zou kunnen werken. Dat is een voorwaarde die de Vlaamse regering heeft gerespecteerd.

Alleen de commissie is verantwoordelijk voor de Canon die hier voorligt.” (p. 6)

Deze plechtige verklaring, die voor de verdenking van politiek gestuurde geschiedschrijving zowel de regering als de commissie uit de wind zet, wordt meteen voorafgegaan door een zin die het belangrijkste mogelijke bezwaar zou moeten weerleggen:

“Niet alleen is het vensterconcept aan de Canon van Nederland ontleend, de Nederlandse collega’s hebben ons ook gesterkt in de overtuiging dat de Canon van Vlaanderen slechts kon slagen en slechts bestaansrecht had als hij losgekoppeld werd van de definitie van een nationale identiteit.” (p. 6)

Dit lezen we ook in de opdrachtbrief van Minister van Onderwijs Ben Weyts, die voor de canoncommissie onder voorzitterschap van Emmanuel Gerard als leidraad gold. Maar moeten we dan geloven dat de canoncommissie erin is geslaagd de regering ervan te overtuigen te betalen voor de uitvoering van een project dat zich expliciet distantieert van de doelstellingen die er even expliciet van aan de basis lagen? Het is een vreemde overheid die een aannemer onder de arm neemt voor de bouw van een school en dan tevreden toeziet – en betaalt – wanneer de bouwheer een theater neerpoot. Dat is nochtans wat hier gebeurd zou moeten zijn. Het canonproject was inderdaad een onverholen poging om de essentiële kennis

(een ‘canon’) die nodig is om volledig deel uit te maken van een gemeenschappelijke Vlaamse identiteit, te formaliseren of te officialiseren. Ik citeer de beleidsverklaring van de Vlaamse regering (september 2019):

“Een gedeelde samenleving is maar mogelijk als onze jonge generaties beseffen vanwaar we komen. Het is essentieel dat we de Vlaamse identiteit complexloos kunnen beleven, onder meer via gedeelde symbolen. Tegen die achtergrond vragen we aan een groep onafhankelijke experts om op wetenschappelijke basis een Canon van Vlaanderen op te stellen. Het gaat om een lijst van ankerpunten uit onze Vlaamse cultuur, geschiedenis en wetenschappen, die zowel in het onderwijs als in het kader van inburgeringstrajecten ter ondersteuning gebruikt worden. We kijken ook uit naar een museum dat onze Vlaamse geschiedenis en cultuur voor het brede publiek ontsluit. Ook de VRT draagt bij aan de Vlaamse identiteit.” (Regeerakkoord, Vlaamse regering 2019-2024, p. 11)

Moeten we dan echt geloven dat de Vlaamse regering tevreden zou zijn met een product dat haar eigen uitgesproken cultuur-nationalistisch streven niet zou belichamen? Dat lijkt erg onwaarschijnlijk. Politici zijn niet naïef. Het is aannemelijker dat de opdrachtgevers ervan overtuigd waren dat hun identitaire doelstellingen ook zouden worden bereikt zonder rechtstreekse inhoudelijke

bemoeienis en zonder nog een beroep te doen op het begrip ‘identiteit’.⁵

Aan de eerlijke intenties van de leden van de canoncommissie hoeven we niet te twijfelen. Voor zover ik weet heeft geen van allen partijpolitieke belangen te verdedigen en zij hebben zichtbaar hun best gedaan om een genuanceerd spectrum van historische perspectieven aan te bieden.

Toch blijft de vraag (waartegen diezelfde commissieleden zich noodgedwongen en soms krampachtig blijven verdedigen⁶): Is de *Canon*, zoals die nu voorligt, een nationalistisch product? Ondersteunt de *Canon*, met andere woorden, een politiek Vlaams-nationalistisch project?

Een antwoord op die vraag overstijgt alleen de kwalificatie van een zoveelste ‘opinie’ indien de tekst van de *Canon van Vlaanderen* wordt onderworpen aan een grondige analyse, waarvoor we enkele basisingrediënten aanreiken in wat volgt.

2. DE CANON ALS VLAG

Voor de analyse vertrekken we van het ruimste niveau: het boekwerk, de tekst als tastbaar object. Het rijkelijk geïllustreerde en buitenmaatse boek (21 x 26 cm) van 319 pagina's werd onder grote mediabelangstelling aan het ruime publiek voorgesteld door de uitgever, de leden van de canoncommissie, en in het bijzonder ministers Ben Weyts en Jan Jambon. Sedertdien fungeert de *Canon* als vlag. Wanneer we beelden zien van minister Weyts in zijn werkomgeving, dan ligt de *Canon* zichtbaar geëtaleerd

Vlaggen zijn het voorbeeld bij uitstek van wat Michael Billig (1995) banaal nationalisme noemde. Nationalisme wordt 'banaal' vanaf het moment waarop een 'natie' zich begint te gedragen als een natuurlijke vanzelfsprekendheid en dit markeert met onopvallende maar herkenbare symbolen. De Vlaamse leeuw dateert nog uit de tijd waarin de Vlaamse Beweging strijd moest voeren voor gelijke rechten. Nu wappert hij onopvallend aan elk Vlaams overheidsgebouw; alleen in sommige kringen en op sommige momenten wordt de banale symboliek nog even het visuele centrum van een hete strijd. Volledig

gebanaliseerd is de kleur van de palen waarop verkeerslichten staan gemonteerd; alleen in Vlaanderen zijn die geel-zwart; zelden denken we er nog aan dat ooit een Vlaamse regering besliste de rood-witte versies te overschilderen in de loop van het tienjarige actieplan Vlaanderen-Europa 2002, eindigend op de 700ste verjaardag van de Guldensporenslag. In het taalgebruik staat niemand er nog bij stil dat de Belgische kust nu bijna uitsluitend de Vlaamse kust wordt genoemd. En het zou geen verbazing wekken mochten op recepties van de Vlaamse regering binnenkort de hapjes met Parma of Serrano vervangen worden door ham van het voorouderlijke Menapische varken, genetisch gereconstrueerd door een bio-ingenieur en een meesterbeenhouwer in samenwerking met wetenschappers van de Universiteit Gent.

De *Canon* als vlag past in dit plaatje, en des te beter nadat enerzijds de officiële ontkenning van een band tussen de *Canon* en de definitie van een nationale identiteit (de ministeriële opdrachtbrief) en anderzijds de eerlijke pogingen om die band te vermijden (de leden van de canoncommissie), gezorgd hebben voor plausibele onkenning (de beruchte *plausible deniability*). De ontminning van de controversie stelt ministers Weyts en Jambon in staat te zeggen dat de *Canon* geen verplicht materiaal wordt voor onderwijs en inburgering – een eenvoudige aanmoediging (die op zich voldoende dwingend is als die van een overheid komt) zal volstaan om hem overal

ingang te doen vinden.⁷ De vlag zal wapperen, zonder dat er permanent en opvallend mee gezwaaid wordt.

Met deze commentaar vatten we echter slechts het meest oppervlakkige niveau van de *Canon*. Als tekst – in tegenstelling tot een letterlijke vlag die alleen vormen en kleuren inhoudt – symboliseert hij niet alleen een gedachtegoed: hij representeert er de volledige tekstuele en contextuele gelaagdheid van. In wat volgt gaan we in op enkele van die betekenislagen.

3. VERVLAAMSING VAN HET VERLEDEN

Toen ik enige tijd geleden de tekst van de *Canon* (zonder de titel en zonder het woord vooraf) invoerde in Chat-pdf (een AI-programma dat het mogelijk maakt vragen te stellen over een specifieke tekst – in tegenstelling tot ChatGPT dat hoofdzakelijk zijn verzameling van trainingsdata als bron gebruikt) en ik vroeg “Wat zijn de meest voorkomende thema’s?”, antwoordde het programma als volgt:

“Als een AI-taalmodel kan ik geen volledige analyse van de tekst uitvoeren, maar ik kan je vertellen dat de tekst gaat over de geschiedenis van de Lage Landen, met name België en Nederland, vanaf de prehistorie tot de moderne tijd. Het behandelt verschillende onderwerpen, waaronder politieke, economische, sociale en culturele ontwikkelingen, evenals kunst, literatuur en religie. Enkele van de meest voorkomende thema’s zijn de middeleeuwse geschiedenis, de opkomst van de steden, de Reformatie en de Contrareformatie, de Tachtigjarige

Oorlog, de koloniale geschiedenis, de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse periode.”

De naïeve lectuur van een AI-taalmodel ziet in de *Canon* dus niet meteen een groots coherent ‘verhaal van Vlaanderen’. De canoncommissie heeft echt wel haar best gedaan om van Vlaanderen alleen een ‘observatiepunt’ te maken en geen ‘horizon’ (zoals plechtig beloofd in het *Woord vooraf*). Maar is dat ook het effect voor de lezer?

De naam **Vlaanderen/Vlaenderen** is in deze tekst met 9.474 unieke woordvormen (de titel, het voorwoord, en de verklaringen bij de illustraties niet meegerekend⁸) het meest voorkomende zelfstandige naamwoord (174 keer, min of meer gelijk aan *eeuw/eeuwen* en *jaar/jaren*, maar met voorsprong op *Nederland/Nederlanden* en *België*, en een nog grotere voorsprong op *mens/mensen*, *stad/steden*, *vrouw/vrouwen*, *wereldoorlog* en *Europa* – om het te houden bij de koplopers, waarop snel *Brussel* en *Antwerpen* volgen en daarna *land/landen*, *wereld* en *bevolking*). Bij de adjectieven wordt **Vlaams** (167 keer gebruikt) alleen voorafgegaan door *groot/grote* en *nieuw/nieuwe* (maar het laat *veel/vele*, *Belgisch* en *Europees/Europese* ver achter zich). Combineer dit met **Vlaming** (dat 39 keer voorkomt), en de verwijzing naar Vlaanderen als entiteit is wel prominent aanwezig: als identificeerbare groep komt *Belg/Belgen* het dichtst in de buurt (26 keer), ver voor *Fransen* en *Europeanen* (elk 11 keer) en *Duitsers* (10 keer).

De prominentie van Vlaanderen op zich betekent nog niet dat we te maken hebben met een ‘vervlaamsing’ van een verleden dat veel ruimer is dan ‘Vlaams’. Wel gaat het duidelijk om sleutelwoorden. Daarbij is de vraag wanneer en hoe ze worden gebruikt. Er zijn in essentie vier gebruikswijzen:

- a. Een **referentieel** gebruik waarbij de term verwijst naar een entiteit die op het relevante historische moment Vlaanderen heet. Hierbij zijn twee mogelijkheden:
 - (i) Letterlijke verwijzing naar een deel van het huidige Vlaanderen (al dan niet met inbegrip van gebieden buiten de huidige grenzen) dat in de relevante periode in het verleden ‘Vlaanderen’ heette.
 - (ii) Letterlijke verwijzing naar het huidige Vlaanderen zoals het vorm gekregen heeft in de context van de Belgische staat.

- b. Een **beschrijvend** gebruik waarbij (historisch of regionaal) vergelijkende omschrijvingen opduiken zoals “de regio die nu Vlaanderen heet”, “het grondgebied van het huidige Vlaanderen”, “de regio die vandaag Vlaanderen is”, en “het huidige Vlaanderen”, “de Belgische provincie West-Vlaanderen”, “Frans-Vlaanderen”, enz. Hiermee vermijden de auteurs enerzijds de fout van het anachronisme

(*blended spaces*) en anderzijds onjuiste veralgemeening (*totum pro parte*).

- c. Een **suggestief** gebruik waarbij de (historische of regionale) precisie van a. en b. verloren gaat. Met andere woorden, de indruk wordt gewekt dat wat gezegd wordt relevant is voor Vlaanderen zoals we die entiteit nu kennen.

- d. De volledige **weglating** van een verwijzing zoals in a., b., of c.

Bij wijze van voorbeeld, in venster 3 (*De nederzetting van Rosmeer*) komt geen enkel van deze sleutelbegrippen voor. Dit is dus een voorbeeld van **d**. Dat wil echter niet zeggen dat ‘Vlaanderen’ niet resoneert in dat stuk van de tekst. Dit venster gaat over landbouw, huizenbouw en migratie, fenomenen die in essentie een veel ruimere relevantie hebben (minstens, gegeven de concrete beschrijving, voor de Lange Landen in het algemeen en voor delen van Duitsland), maar die worden verankerd in archeologische vondsten op één plek in het huidige Vlaanderen, het Limburgse Rosmeer.

Omgekeerd bevat venster 1 (‘Een plek in de wereld’) drie verschillende gebruikswijzen:

“Na de gemeenschappen van vrije boeren ontdekten rond het jaar 1000 ook de graven van Vlaanderen het economische potentieel van de kust.”

Dit is een voorbeeld van **a.(i)**.

“Uitgestrekte loofbossen bepaalden het landschap, de cultuur en de economie, ook in het gebied dat we vandaag Vlaanderen noemen.”

Dit is een voorbeeld van **b**.

“Zo veranderde in de middeleeuwen het beboste Vlaanderen in een sterk geürbaniseerde regio.”

Dit is een voorbeeld van **c**. Het suggereert relevantie voor wat we nu kennen als Vlaanderen. Maar omdat dat Vlaanderen nog helemaal niet bestond in de middeleeuwen, kan dit geen gewoon referentieel gebruik zijn (van het type **a.(ii)**), terwijl de urbanisatie waarvan sprake niet beperkt was tot het graafschap Vlaanderen (waarvoor een interpretatie van het type **a.(i)** nodig zou zijn).

Wanneer we die gebruikswijzen voor ‘Vlaanderen’, ‘Vlaams’ en ‘Vlaming’ (plus ‘Vlaams’ als taal en ‘Nederlands(talig)’) in kaart brengen doorheen het verhaal van de Canon, dan krijgen we het patroon in **Tabel 1** (waar categorie **d**. overeenkomt met een horizontale rij lege vakjes).

Conclusies op basis van puur kwantitatieve gegevens zijn erg riskant. Een algemene appreciatie zal dus moeten afhangen van de combinatie ervan met andere gegevens in de tekst. Toch wijs ik al even op enkele opvallende patronen.

Van de 60 vensters zijn er 12 zonder enige expliciete verwijzing naar Vlaanderen, Vlaams of Vlamingen **(rood ingekleurd)**, 7 zonder referentieel gebruik van om het even welke van deze termen **(roze ingekleurd)**, en nog eens 7 waarin de eigenaam ‘Vlaanderen’ niet voorkomt. Samen beslaan die vensters meer dan een derde van de *Canon*. Een oppervlakkige interpretatie hiervan zou kunnen zijn dat de *Canon* inderdaad geen vervlaamste geschiedenis schrijft. Dat klopt ook wanneer je alleen over de letterlijke inhoud spreekt – en dat is ook de reden waarom Chat-pdf de hoofdthema’s van de tekst niet meteen identificeert als een Vlaamse geschiedenis. Maar alleen een domme leesmachine beperkt zich tot letterlijke inhoud. Veel belangrijker is de resonantie van de tekst, de context die ermee geprojecteerd wordt.

3. VERVLAAMSING VAN HET VERLEDEN

Venster	Periode	Vlaanderen				Vlaams				Vlaamings				Vlaams (taal)	Nederlands(talig)
		a i	a ii	b	c	a i	a ii	b	c	a i	a ii	b	c		
1. Een plek in de wereld	-12.000	1		1	1										
2. Neanderthalers in de Maasvallei	-500.000 —38.000			1											
3. De nederzetting van Rosmeer	5300-4590 vC														
4. Kelten op de Kemmelberg	800-500 vC			1											
5. Tongeren, Romeinse stad	10 vC-400			2											
6. Karel de Grote	747-814	3										1 ¹			
7. Hebban olla vogala	11 ^{de} eeuw	3		2		1								1	22
8. De windmolen van Wormhout	Ca 1183	2		3											
9. De verdwenen Zwinhavens	1100-1500				1										
10. Steden op de kaart van Al-Idrisi	Ca 1154					3									
11. Begijnhoven	13 ^{de} eeuw					1									
12. Reynaert de vos	Ca 1260	1				3									8
13. 1302	1302	7				3									
14. Het Lam Gods van de gebroeders Van Eyck	1432	1				3									
15. De slag bij Gavere	1453	3				1									
16. Het Ros Beiaard van Dendermonde	Ten laatste 1460	1	1			1									
17. Het Mechels Koorboek	Ca 1515							3							6
18. Erasmus	1469-1536														1
19. Pedro de Gante	1480-1572								4					2	
20. Dulle Griet	1563														
21. De Beeldenstorm	1566	1													
22. Simon Stevin	1548-1620														1
23. Cathelyne Van den Bulcke	?-1590	1		1											
24. Aanbedding door de koningen	1624														
25. Het bombardement van Brussel	1695	1		1											2
26. Keizerin Maria Theresia	1717-1780														
27. Mule Jenny	Ca 1800														
28. Het wetboek van Napoleon	1804		1					1							
29. Een liberale grondwet	1830-1831							1							3
30. De eerste treinrit	1835														
31. <i>De Leeuw van Vlaenderen</i>	1838	10 ²	2		1			15				2 ²		1	5
32. De aardappelcrisis	1845-1847		2	3	4				2			3			
33. De vrijmaking van de Schelde	1863														
34. Emilie Claeys	1855-1943		1												
35. <i>De intrede van Christus in Brussel</i> van James Ensor	1889							5							
36. Bloednacht in Leuven	1902														
37. Marie Belpaire	1853-1948							3							14
38. Drie kraaiende hanen	1910		3					15				7			

DE CANON ALS VLAAMS-NATIONALISTISCH PROJECT

39. De Ronde van Vlaanderen	1913			1	2	10			11 ¹	1			5				
40. Paul Panda Farnana	1888-1930												1				
41. <i>Treurend ouderpaar</i> van Käthe Kollwitz	1914-1918				1					1				1			
42. Multiculturele mijncités	1901-1992			1													
43. De jeugdbeweging van Jozef Cardijn	Jaren 1920-....			3													
44. Ons kookboek	1927-...			1					7								
45. De IJzertoren	1930			13					24								3
46. Het drama van Meensel-Kiezezegem	1940-1945			2					3	1			1				
47. De Dossinkazerne	1940-1945								1								
48. Het Sociaal Pact	1944-...																
49. Lintbebouwing	1948			9	1				1				2				
50. Paula Sémer	1925-2021			2					8				3				3
51. <i>De Oostakkerse gedichten</i> van Hugo Claus	1955			4					3								1
52. De pil	1961-...			1					1								
53. <i>Le plat pays</i> van Jacques Brel	1962			13					7	1	4		3				5
54. De vastlegging van de taalgrens	1962-1963			6					10				1				8
55. Staal in Vlaanderen	1967			16 ¹					2	1							
56. Rock Werchter	1975			2					1	2							
57. De euro	2002																
58. Het homohuwelijk	2003			4					2								
59. Goesting	2004			8					8				6			1	19
60. De wereld in Vlaanderen	2000-...			7					1				1				

¹Kust-Vlamingen'; daarnaast ook nog de term 'Flandrenses'.

²Zes keer in de vorm 'Vlaanderen'

³Vanaf hier komt ook nog zevenmaal de term 'flamingant' voor.

⁴Daarnaast ook nog tweemaal 'flandrien'.

⁵In dit venster verschijnt ook driemaal 'Flanders Technology International'

Tabel 1. Overzicht van sleutelwoorden in de Canon

Zoals we hierboven al hebben opgemerkt (i.v.m. venster 3) kan een algemeen thema probleemloos vervlaamst worden zonder expliciet over Vlaanderen te spreken. Het volstaat om te zorgen voor een inbedding in een ruimer discours met een duidelijke *toonzetting*. De toon die wordt gezet door de context van de *Canon* als vlag (zie sectie 2), door de globale framing van de tekst (zie sectie 4) en door een aantal aspecten die verder in deze sectie aan bod komen, zindert onvermijdelijk door in de niet-expliciet-Vlaamse thema's die aan bod komen. Bovendien worden die thema's (waarvan de meeste een Europees verhaal vertegenwoordigen), altijd stevig geografisch Vlaams verankerd:

- Venster 18 “Erasmus”: humanisme als thema; de auteurs laten niet na te vermelden dat Rotterdam, waar Erasmus werd geboren, behoorde tot de Bourgondische Nederlanden, dus eigenlijk tot hetzelfde territorium als het grootste deel van het toenmalige Vlaanderen; de rol van het Drietalencollege in Leuven (met afbeelding) wordt beklemtoond.
- Venster 20 “Dulle Griet”: de renaissance als thema; grote nadruk op Antwerpen, “in de 16e eeuw hét artistieke centrum van de Lage Landen”.
- Venster 22 “Simon Stevin”: modernisering van de wetenschap als thema; met Stevin (die voorname-lijk werkte in het huidige Nederland) als boegbeeld afkomstig uit Brugge en Antwerpen.

- Venster 24 “Aanbidding door de koningen”: de barok als thema; volledig opgehangen aan Rubens en dus Antwerpen.
- Venster 26 “Keizerin Maria Theresia”: de verlichting in Europa als thema; verankerd in de rol van de laatste heersers over de Oostenrijkse Nederlanden.
- Venster 27 “Mule Jenny”: de industriële revolutie als thema; met nadruk op het belang van de Vlaamse katoennijverheid (Gent) als evenknie voor de zware industrie in Wallonië.
- Venster 30 “De eerste treinrit”: de rol van de Belgische spoorwegen als thema; middelpunt Mechelen.
- Venster 33 “De vrijmaking van de Schelde”: thema “Antwerpen, poort naar de wereld”.
- Venster 36 “Bloednacht in Leuven”: stemrecht als thema; een Belgisch (en Europees) verhaal, opgehangen aan een gebeurtenis in Leuven.
- Venster 48 “Het Sociaal Pact”: sociale zekerheid als thema; dit Europese verhaal wordt volledig Belgisch verteld; maar in de bijhorende afbeeldingen domineert Vlaanderen (stakende arbeiders in Aalst, de Brugse socialist Achille Van Acker, een optocht in Antwerpen, installatie van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, Vlaamse

sociale partners in overleg met de Vlaamse regering).

- Venster 57 “De euro”: de Europese integratie als thema wordt Europees en Belgisch behandeld; toch verschijnt ook hier een illustratie die specifiek Vlaams is (een Vlaamse landbouwersbetoging in Brussel)

Hetzelfde mechanisme treedt in werking in vensters waarin geen referentieel gebruik van de sleutelwoorden voorkomt. Dat is bijvoorbeeld het geval in venster 17. In de passage over de Franco-Vlaamse polyfonie wordt de rol aan beide kanten van de taalgrens – zelfs het ontstaan in Parijs – volmondig erkend. Toch wordt dit opgehangen aan de titel “Het Mechels Koorboek” en gaan de schijnwerpers volledig naar Nederlandstalig werk, bijvoorbeeld door de focus op het enige Nederlandstalige lied van Pierre de la Rue, die vooral in het Latijn en het Frans schreef.

Merk op dat het referentiële gebruik van Vlaanderen/Vlaams/Vlaming pas vanaf venster 28 (met een vroege uitschieter in venster 16) betrekking heeft op het huidige Vlaanderen (donkergroen ingekleurd), dus ruwweg in de tweede helft van het boek. De onuitgesproken taak van de canoncommissie om – zonder daarbij historische fouten te begaan (vandaar de precisie van de geel ingekleurde vakjes) – een grotendeels algemene geschiedenis te presenteren als een Vlaamse geschiedenis wordt gefaciliteerd

door het feit dat tot en met venster 25 (en nog eens heel uitvoerig in venster 31 – zie de lichtgroen ingekleurde vakjes) correct gebruik gemaakt kon worden van verwijzing naar een entiteit die helemaal niet overeenkomt met het huidige Vlaanderen maar die wel al Vlaanderen heette.

Het globale perspectief is dus wel degelijk een ‘vervlaamsing’ van het verleden: een verhaal dat slechts zeer gedeeltelijk Vlaams is in de hedendaagse betekenis van dat woord wordt gepresenteerd als in zijn totaliteit Vlaams, en wel in die hedendaagse betekenis (de ‘canon’ van Vlaanderen!), zonder dat het nodig is zich schuldig te maken aan punctuele historische manipulatie (vandaar het betrekkelijk beperkte suggestieve gebruik van de sleuteltermen – zie de lichtblauwe vakjes). Een manifeste coherentie wordt gecreëerd ondanks de gescheiden behandeling van aparte fragmenten van een lange geschiedenis.

Er zijn 13 vensters (vet omkaderd) waarin Vlaanderen, Vlaams, Vlaming (vaak in combinatie met ‘Vlaams’ als taal en/of Nederlands(talig)) minstens 10 keer voorkomen. Wat opvalt is dat ze bijna allemaal betrekking hebben op thema’s die voor een Vlaamse regering (en zeker de huidige Vlaamse regering) een sleutelrol vervullen in een identiteitsbevorderend beleid⁹:

- Historische symboliek aan de basis van de Vlaamse nationale feestdag (venster 13 over “1302”, verder

ondersteund door venster 31 over “De Leeuw van Vlaenderen”)

- Culturele symboliek (venster 39 over “De Ronde van Vlaenderen” en venster 53 over “Le plat pays van Jacques Brel”)
- Vlaamse ontvoogding (venster 38 “Drie kraaiende hanen”, venster 45 “De IJzertoren”)
- Economisch-technologisch succes (venster 55 “Staal in Vlaenderen”)
- Onderwijs en media (venster 37 “Marie Belpaire” en venster 50 “Paula Sémer”, allebei met sterke nadruk op het Nederlands – zie het volgende punt)
- Het Nederlands (vensters 7 “Hebban olla vogala”, 12 “Reynaert de vos”, 54 “De vastlegging van de taalgrens”, en 59 “Goesting”)

Vijf van deze vensters hebben topscores van 30 tot 42 verschijningen van de sleutelwoorden. Op een gemiddelde van 800 woorden per venster betekent dit dat de densiteit kan gaan tot 1/19. Het zou naïef zijn te denken dat dit geen impact heeft op de interpretatie van het geheel van de *Canon*.

4. DE TELEOLOGISCHE FRAMING

In het Woord vooraf bij de *Canon* lezen we:

“Ijkkpunten uit de geschiedenis zijn dus wel chronologisch geordend, maar deze ordening heeft geen teleologische betekenis, alsof het tijdsverloop onafwendbaar naar een bepaald doel zou leiden.” (p. 4)

Een ontkenning impliceert altijd dat sommigen eraan zouden kunnen denken het tegendeel te beweren. En dat gebeurt ook:

“Maar de essentie is uiteraard dat het ‘nationale kader van Vlaanderen’ haaks staat op het historische proces. Het is zonder meer teleologisch en anachronistisch, en het heeft ook de bedoeling om dat te zijn.” (Stabel & Puttevils 2023: 59)

De ‘bedoeling’ waarnaar Stabel & Puttevils verwijzen (geschiedenis in functie van een na te streven nationaal-identitair ideaal) is niet noodzakelijk die van de auteurs, maar wel die van de Vlaamse regering als

opdrachtgever, ook al zegt de opdrachtbrief van de Minister “Het is daarbij belangrijk dat zowel teleologische interpretaties van de geschiedenis als vormen van *hineininterpretierung* vermeden worden.” Doen Stabel & Puttevils dan zelf aan *hineininterpretierung* door een teleologisch perspectief toe te schrijven aan de regering die dat perspectief ontkent? Een antwoord op die vraag kan alleen komen van een analyse van de tekst. Als die aantoont dat er wel degelijk een teleologisch perspectief is, dan is bovenstaande zin uit de opdrachtbrief een van de strategische pogingen om *plausible deniability* te creëren, in weerwil van de ongetwijfeld goede intenties van de leden van de canoncommissie.

De belangrijkste vraag is opnieuw: welke toonzetting domineert de *Canon*? Daarvoor kijken we even naar de twee vensters die letterlijk het geheel omkaderen: venster 1 “Een plek in de wereld” en venster 60 “De wereld in Vlaanderen”.

Voor een naïeve lezer is “*Een plek in de wereld*” de neutraalst mogelijke aanhef voor een stuk geschiedenis. De nadruk ligt op het landschap en wat de bevolking ervan heeft gemaakt. Op het eerste gezicht krijgen we een beschrijving van wat algemeen kenmerkend is of was voor heel Noordwest-Europa: na de laatste ijstijd werden “het landschap, de cultuur en de economie” bepaald door “uitgestrekte loofbossen”, maar dat bosbestand krimpt in de Romeinse tijd en bereikt “een eerste historisch dieptepunt” tegen de 13de eeuw als gevolg van een groeiende

bevolking met nood aan hout en landbouwgrond. Wat nu Vlaanderen heet lijkt dus inderdaad zomaar ‘een plek in de wereld’ te zijn.

Maar na de inleidende 149 woorden wordt het echte thema van dit venster opgevoerd als “*Kruispunt van mensen en goederen*”. Nu is dit een beschrijving die (zelfs met de details die worden gegeven – ligging aan de zee met veel waterlopen die transport van mensen en goederen vergemakkelijken) in feite van toepassing is op eindeloos veel plekken in de wereld. Maar de keuze ervan als thema doet vermoeden dat er toch iets bijzonders aan de hand is. Het verbaast dan ook niet dat het woord ‘eigenheid’, dat in de hele *Canon* maar drie keer voorkomt, meteen tweemaal opduikt¹⁰ in de eerstvolgende paragraafjes: een unieke wisselwerking tussen mens en natuur zou “cultuurlandschappen zoals de Kempen, het Hageland, het Maasland, Haspengouw en de Kustpolders” doen ontstaan. Minstens de suggestie van een teleologisch verhaal is onderhuids aanwezig in deze sprong van het smelten van de ijskappen naar wat we nu kennen als de Kempen of Haspengouw, elk met hun ‘eigenheid’ die ze danken aan “zowel de aanwezige landschapselementen als de sporen van menselijk ingrijpen”. Nu is ook die algemene uitspraak over specifieke streken van toepassing op eindeloos veel plekken in de wereld, en dat beseffen de auteurs. *Eigenheid* wordt enerzijds dan ook verder onderstreept in het focuspunt *Een regio van steden* door een duidelijke nadruk op *uniciteit*:

“Tussen 950 en 1300 beleefde Europa een nieuwe periode van aanhoudende bevolkingsgroei. De bevolking verdrievoudigde. In de Nederlanden ging het zelfs om een verviervoudiging.”

“Die evolutie [plattelandsvlucht] voltrok zich in heel Noordwest-Europa, maar nergens werd de concentratie aan steden en stedelingen zo groot als in de zuidelijke delen van de Lage Landen”

Hierbij wordt niet benoemd dat dit wel eens toeval zou kunnen zijn. Anderzijds wordt de eigenheid uitgewerkt in het focuspunt *Werken met water*, door te wijzen op de ontwikkeling van een bijzondere bekwaamheid:

“De inwoners van de Lage Landen bij de zee waren intussen wel uitgegroeid tot goede bedijkers”

Dit gebeurt zonder eraan te herinneren dat die bekwaamheid maar gold voor een heel klein stukje van wat nu Vlaanderen heet, terwijl het wel representatief was voor de hele kuststreek, van Vlaanderen tot het noordelijkste puntje van de Waddenzee.

Is hier een probleem? Nauwelijks, zolang je kijkt naar de individuele feitjes. Maar wat gebeurt er bij hun bundeling, en in het bijzonder onder de titel van dit venster?

De uitdrukking “een plek in de wereld” straalt niet de onbeladen neutraliteit uit die de auteurs er wellicht mee

dachten te bereiken. “Een plek in de wereld” betekent op zich niets, want letterlijk slaat dit op elke en om het even welke plek in de wereld. Bij het gebruik ervan wordt daarom altijd meer bedoeld; daarmee stoten we op een van de meest elementaire processen in communicatie met taal. Minimaal verwijst *een plek in de wereld* (soms in de vorm van *een plek onder de zon*) naar een *thuis*: het gaat om ‘ons’ plekje in de wereld. Vaak is dit metaforisch, waarbij *identiteit* dan de hoofdrol speelt, al dan niet in combinatie met *territorialiteit*.

Meestal gaat dit ook gepaard met de suggestie van een strijd: het valt niet mee om z’n plek in de wereld te vinden en te behouden. Dat universele thema vinden we in de titels van films (*Un lugar en el mundo* van Adolfo Aristarain, *A Place in the World* van Adam Maurer en William Silva Reddington), populaire songs (*A place in this world* van Taylor Swift), bespiegelende boeken (*A Place in the World: Finding the Meaning of Home* van Frances Mayes), filosofische artikels¹¹ en ‘human interest stories’ over mensen met psychologische of andere problemen die ondanks alles goed terecht komen (of net niet).

Het gaat lang niet altijd om een persoonlijke strijd. Geopolitieke associaties duiken op. De imperialistische neiging van het Duitse rijk onder Keizer Wilhelm II werd verantwoord als een verlangen naar *unseren Platz an der Sonne*. En Benjamin Netanyahu schreef – in zijn strijd tegen de Israelisch-Palestijnse tweestatenoplossing van de Oslo-akkoorden en vóór de territoriale claims die

zijn nederzettingenpolitiek nog steeds onderbouwen – een boek waarvan de Hebreeuwse titel letterlijk ‘een plek onder de zon’ betekent.

Uiteraard gaat de associatie met de koloniseringspolitiek van Wilhelm II en Benjamin Netanyahu een stap te ver. Maar de resonantie van territoriaal verankerde identiteit – een natuurlijk gegeven dat van in den beginne (minstens sluimerend) aanwezig was – klinkt klaar en duidelijk.

Het (voorlopige) eindpunt is dan het laatste venster, “*De wereld in Vlaanderen*”, dat letterlijk het ogenschijnlijk vermeden teleologische verhaal ‘afrontt’. De sleutelbegrippen zijn hier ‘globalisering’ en ‘diversiteit’. Beide begrippen komen slechts eenmaal eerder voor: ‘globalisering’ in de laatste zin van “*Staal in Vlaanderen*” (venster 55), en ‘diversiteit’ in “*Multiculturele mijncités*” (venster 42). Daardoor wordt de indruk gewekt dat een nieuwe realiteit (aan het) ontstaan is.

Nergens wordt ontkend dat migratie van alle tijden is. Integendeel:

“Volkeren vormen zelden homogene, gesloten gemeenschappen. Door onderlinge handelscontacten en migratie verandert hun samenstelling.”

“De geschiedenis van de mensheid is altijd in sterke mate bepaald geweest door handel, culturele uitwisseling en migratie, [...]”

Maar het ‘kruispunt van mensen en goederen’ dat onze ‘plek in de wereld’ al karakteriseerde in het eerste venster, leidt tot het volgende resultaat:

“Vandaag is Vlaanderen een superdiverse regio.”

“Vandaag zijn er veel sporen van diversiteit in Vlaanderen.”

Ook al wordt theoretisch erkend dat dit niet zo uitzonderlijk is (zie de twee eerdere citaatjes), toch lijkt de auteur, die zo sterk de nadruk legt op *vandaag*, even te vergeten wat in vensters 2 tot en met 59 werd beschreven.

Is de graad van diversiteit nu, in verhouding tot bevolkingsdichtheid, werkelijk zoveel groter dan toen de Bandkeramische boeren uit Oost-Europa arriveerden in Noordwest-Europa, waar al eeuwenlang een lokale bevolking leefde? (De Bandkeramische boeren worden in de *Canon* terecht ‘immigranten’ genoemd.) Of toen Kelten afkomstig uit het dal van de Donau zich vestigden op de Kemmelberg en tegelijk “een ruim netwerk van handelscontacten” onderhielden? (Het venster over de Kemmelberg is een van de stukken waarnaar het trefwoord ‘Migratie’ in de website-versie van de *Canon* verwijst.) Of toen Romeinse legers met soldaten uit alle uithoeken van het Romeinse rijk in ‘onze’ contreien de plak zwaaiden? (Romeinse handelaars die opduiken in het zog van de Romeinse legers worden in de *Canon* ‘zuidse nieuwkomers’ genoemd die ‘hun ideeën en

gewoontes' meebrengen.) Of toen Germaanse stammen langzaamaan die Romeinse macht begonnen te verdringen? (De Canon noemt de Germanen die het Romeinse rijk binnendringen 'nieuwkomers'.) Of toen de Noormannen in de 9de eeuw voet aan wal zetten? Of toen plattelandsbewoners massaal naar de steden trokken die al een drukke bevolking van divers pluimage kenden? Of toen Brugge in de 13de en 14de eeuw "het knooppunt van Europese handelsnetwerken en financiële stromen" werd, "een kosmopolitische regio waar de bezoeker veel talen kon horen"? Of toen Van Eyck "zich enkel [kon] ontwikkelen tot de kunstenaar die hij was dankzij [...] de Bourgondische Nederlanden, met hun stedelijke netwerk met veel immigratie en culturele uitwisseling". Of toen het Antwerpen van de 16de eeuw het toenmalige Wall Street was, een smeltkroes van handelaars (en hun entourage) uit alle windstreken?¹²

Natuurlijk zijn mensen beweeglijker geworden door moderne vervoers- en communicatietechnologieën. Toch is mondiale migratie een relatief stabiel fenomeen.¹³ En van grotere diversiteit is alleen sprake indien een imaginaire homogene gemeenschap, product van de 19de-eeuwse Europese natiestaat (gecombineerd – wat Europa betreft – met de tijdelijke dominantie van emigratie in het zog van de kolonisatie), als maatstaf wordt gebruikt. In feite is alleen het gezicht van de diversiteit veranderd, gaan veranderingen soms sneller, en moeten we nog

wennen aan het feit dat de dekolonisatie de richting van migratiestromen weer wat in evenwicht heeft gebracht.

Belangrijker nog dan die vergeetachtigheid rond historische diversiteit is de poging om van “de wereld in Vlaanderen” een succesverhaal te maken – maar ook niet té uitgesproken, al was het maar om de huidige politieke bewindslui niet te bruuskeren die in een eerder leven de Belgische regering deden vallen omwille van de migratie-vriendelijke toon van het zogenaamde Marrakeshpact.¹⁴ Het grootste deel van de tekst is neutraal-beschrijvend: enkele woorden over de naoorlogse migratiedynamiek, de aantallen mensen met een migratieachtergrond, de context van (de)kolonisatie en globalisering, sectoren van tewerkstelling voor migranten, culinaire en levensbeschouwelijke diversiteit. Die tekst wordt omkaderd met beelden van verwelkoming: een Sinterklaasfeest voor kinderen in het Klein Kasteeltje, Hongaarse vluchtelingen, een bladzijde uit *Kerk en Leven* waarin bericht wordt over een pastoor die een moskee laat bouwen in zijn tuin, een plaatje bij een biechtstoel waar men in verschillende talen om vergeving kan vragen, de indrukwekkende Jäintempel in Wilrijk, de poort van Chinatown in Antwerpen, een onthaalklasje voor anderstalige nieuwkomers. De blikvanger is reuzin Fatima, met hoofddoek, medeverantwoordelijke voor de heropleving van de reuzenstoet van Borgerhout op de 300ste verjaardag in 2012, een stoet die in 2021 ook *Little Amal*

verwelkomt, “een reuzenpop die een Syrisch vluchtelingenmeisje voorstelt.”

Tegenover dit tekstueel-neutrale en multimediaal-positieve beeld staat enkel een korte verwijzing naar het koloniale verleden (waarover later meer) en, in de laatste paragraaf, de vaststelling van problemen en uitdagingen:

“De groeiende diversiteit geeft een impuls aan de verjonging, ondersteunt de economie en verrijkt de cultuur, maar brengt evenzeer samenlevingsproblemen mee. Aanvankelijk was er van overheidswege nauwelijks een integratiebeleid voor ‘gastarbeiders’ voorzien. Dat bracht conflicten, vervreemding, racisme en later religieus fundamentalisme teweeg. ‘Inburgering’ vormt nu een aandachtspunt van het beleid. Maar migratie plaatst onderwijs, huisvesting en de arbeidsmarkt voor stevige uitdagingen.”

De verantwoordelijkheid van de overheid wordt erkend, maar die lijkt nu haar job te kennen. Bovendien:

“De Reuzenstoet van Borgerhout heeft alvast een formule gevonden om verschillende gemeenschappen te verbinden.”

Dit is de allerlaatste zin van de *Canon*. De lezer kan dus op beide oren slapen, want alles komt goed. En de geruststelling is des te krachtiger omdat problemen en uitdagingen

niet worden verzwegen. Maar over problemen en uitdagingen voor wie gaat het eigenlijk?

Geen woord wordt gezegd over de manke opvang van asielzoekers. Het woord ‘vluchteling’ komt in dit laatste venster tweemaal voor, eenmaal in een opsomming van categorieën die de ‘migratiedynamiek’ in stand houden en eenmaal in de verwijzing naar reuzenpop Little Amal die een warme thuis heeft gevonden in de Borgerhoutse reuzenstoet. Voordien duikt het begrip alleen op in venster 41, “*Treurend ouderpaar van Käthe Kollwitz*”, om Belgen te beschrijven die tijdens de Eerste Wereldoorlog in het buitenland verbleven.

Dezelfde stilte heerst rond vormen van discriminatie die met de gepercipieerde ‘superdiversiteit’ te maken zouden hebben.¹⁵ Wel komt de term ‘discriminatie’ in de Canon vijfmaal voor. Een keer met verwijzing naar de positie van vrouwen in de 19de eeuw – dus blijkbaar allang geen probleem meer. Viermaal met verwijzing naar holebi’s, een gemeenschap rond wiens rechten in het huidige Vlaanderen (voorlopig) een gemakkelijker politieke consensus te vinden is. In de holebi-context wordt erkend dat – hoewel de discriminatieproblematiek eigenlijk behoort tot een verleden dat intussen wettelijk is overstegen – individu’s nog steeds geconfronteerd kunnen worden met discriminatie. Zelfs het woord homofobie wordt gebruikt. Islamofobie daarentegen lijkt niet te bestaan (evenmin als racisme¹⁶). Geen woord over de geïstitutionaliseerde achterdocht waaraan de

islamitische gemeenschap wordt onderworpen. Geen woord over de verlichte neerbuigendheid waarmee zeker moslima's worden bejegend.¹⁷ De vraag is dan: wat heeft Fatima uit de Kerkstraat in Borgerhout aan haar naamgenote in de reuzenstoet wanneer zij niet eens met hoofddoek mag lesgeven of diensten verlenen aan een loket? Dit is verre van de enige vorm van discriminatie waarmee minderheden worden geconfronteerd in Vlaanderen. Maar voor de *Canon* bestaat dit allemaal niet, en het is niet toevallig dat die dode hoek prima overeenkomt met een dominante politieke consensus.

5. STEUNTJES VOOR EEN VLAAMSE IDENTITEIT

Tot nu toe zagen we hoe een algemene (westerse) geschiedenis vervlaamst wordt in de *Canon* en hoe de omkaderende vensters een onuitgesproken teleologisch perspectief construeren. Maar daar kan de analyse niet eindigen.

Voor alle duidelijkheid herhalen we de vraag die we stelden aan het einde van de inleiding:

Is de *Canon*, zoals die nu voorligt, een nationalistisch product? Ondersteunt de *Canon*, met andere woorden, een politiek Vlaams-nationalistisch project?

We weten al dat dit in alle toonaarden wordt ontkend, maar dat er toch wel goede redenen zijn om de vraag te blijven stellen. Betekenis is namelijk niet reduceerbaar tot (goede) intenties. Om uitsluitel te krijgen moeten we de tekst aan een verdere analyse onderwerpen. Daarbij zijn minstens drie invalshoeken interessant.

Ten eerste, indien het de bedoeling is een identiteit te creëren of te versterken, dan is een handig instrument

steeds het consistente gebruik van de eerste persoon meervoud voor het construeren van een collectieve maatschappelijke orde ('wij') die kan worden afgezet tegen 'anderen' (de fameuze us-them polarisering). Gebeurt dit in de *Canon*?

Ten tweede, voor identitair-nationalistische doeleinden moet een historische tekst enige trots genereren. Tegenover de 'eigen' geschiedenis moet dan een overwegend positieve attitude worden aangenomen. We moeten dus nagaan of de *Canon* evaluatieve uitspraken en/of patronen bevat die kunnen bewerkstelligen waar de auteurs van het Vlaamse Regeerakkoord uit 2019 van droomden: Vlamingen hun Vlaamse identiteit 'complexloos' doen beleven.

Ten derde, eveneens met het oog op 'een versterking van de identiteit' (de woorden komen van Minister-President Jan Jambon) is het van belang in te zoomen op de bijdragen van de 'eigen' regio en haar bewoners wanneer dat een positief (zelf)beeld versterkt, en weer uit te zoomen naar een ruimer niveau wanneer imago-schade dreigt. Ook hieromtrent moeten we nagaan of de *Canon* zo werkt.

5.1 De eerste persoon meervoud

De canoncommissie heeft ervoor gekozen om een imaginair, collectief, anachronistisch 'wij' (met het afgeleide 'ons/onze') zoveel mogelijk te vermijden. Dit

contrasteert met de naïevere documentairereeks *Het verhaal van Vlaanderen* waarin presentator Tom Waes erin slaagt de dissidente keizer Carausius, een Menapiër, te karakteriseren als ‘ene van ons’.

De eerste persoon meervoud wordt daarom spaarzaam gebruikt. Meestal gaat het om een afstandelijk beschouwend en vaak nuancerend kennisperspectief (vaak als onderwerp bij werkwoorden zoals ‘zien’ en ‘weten’):

- “[...] in het gebied dat we vandaag Vlaanderen noemen.” (venster 1)
- “Hun waren treffen we tot honderd kilometer verder aan.” (venster 4)
- “Intussen weten we dankzij archeologisch onderzoek dat [...]” (venster 4)
- “[...] naar de herkomst van deze versjes kunnen we alleen maar raden.” (venster 7)
- “De oudste woorden die we kennen, werden echter pas in de eerste helft van de 8e eeuw opgeschreven: [...]” (venster 7)
- “Tegen 900 kunnen we spreken van een scheiding tussen een Germaanstalig en een Romaanstalig gebied. [...] Sporen van die oude taalgrens zien we in Frans-Vlaanderen [...]” (venster 7)

- “In Wormhout [staat] een molen die door de wind wordt voortbewogen,⁷ lezen we in een akte van de graaf van Vlaanderen uit omstreeks 1183.” (venster 8)
- “Of hij zelf akkoord ging met de ideeën die hij doceerde, weten we niet.” (venster 10)
- “We weten weinig over die afwijkende christelijke stemmen, [...]” (venster 11)
- “[...] een zekere Willem, van wie we verder weinig weten.” (venster 12)
- “[...] de zogenoemde Vlaamse Primitieven, een groep schilders waartoe we de broers Van Eyck rekenen.” (venster 14)
- “Tegelijk is het kenmerkend voor de middeleeuwse beeldtaal dat we niet enkel naar de boodschap van het geheel moeten kijken.” (venster 14)
- “Toch weten we over zijn leven niet zoveel met zekerheid.” (venster 20)
- “Hoeveel mensen er gemarteld en terechtgesteld werden, weten we niet precies.” (venster 23)
- “We weten weinig over de beschuldigten.” (venster 23)
- “[...] maar vandaag weten we nog weinig over haar.” (venster 24)

- “We maken kennis met Gwijde van Dampierre, [...]” (venster 31)
- “De sociale thema’s bleven evenwel terugkeren. Dat zien we ook bij James Ensor.” (venster 35)
- “De sporten zoals we die vandaag kennen, ontstonden vooral in de 19e eeuw.” (venster 39)

Hetzelfde afstandelijk-beschouwend gebruik vinden we een enkele keer voor ‘ons’:

“Rubens plaatst ons midden in de kerststal waar Maria haar kind Jezus toont aan de drie wijzen uit het oosten.”
(venster 24)

Het is lang niet altijd zo gemakkelijk als in bovenstaande gevallen om het gebruik van ‘wij/we’ en ‘ons/onze’ te interpreteren. De eerste persoon meervoud lijdt namelijk aan een vorm van dubbelzinnigheid die fundamenteel is voor de interpretatie van het onderliggende maatschappijbeeld: het kan gaan om een **inclusief** gebruik, waarbij iedereen betrokken partij is; of het kan gaan om een **exclusief** gebruik, waarbij een groep van mensen (vaak een maatschappelijke meerderheid) wordt afgezet tegenover andere (vaak geminoriseerde) groepen.

De enige plek waar ‘wij’ en ‘we’ ondubbelzinnig een exclusief-identificerende functie hebben vinden we in de verwijzing naar onszelf als mensensoort:

“Duizenden jaren lang waren wij, de moderne mens of *homo sapiens*, niet de enige mensensoort op aarde. We deelden de wereld met de neanderthaler.”

De canoncommissie is erin geslaagd grove onderscheiden te vermijden binnen de categorie van de *homo sapiens*. Wil dat zeggen dat het perspectief verder volledig inclusief is? Jammer genoeg is dat toch niet helemaal waar.

Met het cultuurspecifieke karakter van “onze tijdrekening” (x 8) en “onze jaartelling” (x 2), de welvaartsspecifieke aard van “onze ecologische voetafdruk” en het tot België beperkte “onze burgerlijke rechtspraak” kunnen we moeilijk problemen hebben, gegeven het doelpubliek dat met betrekking tot deze thema’s eenvormig betrokken is. Maar is iedereen wel op dezelfde wijze betrokken bij het Nederlands? Zeker niet. Toch lijkt de *Canon*, niet verwonderlijk in de context van het politieke dogma van noodzakelijke eentaligheid, dit te suggereren. Het perspectief dat wordt ingenomen is duidelijk dat van (etnisch-)linguïstische uniformiteit:

- “Omgezet in onze huidige taal [...]” (venster 7)
- “Veruit de meest geliefde auteur in deze bibliotheken was Hendrik Conscience. Helemaal onterecht is het dus niet dat we hem herdenken als de man die zijn volk leerde lezen.” (venster 31)

- “De wat stijve omgang met taal in Vlaanderen werd geleidelijk lossler. Vandaag heet onze standaardtaal kortweg Algemeen Nederlands (AN). Andere taalvarianten onbeschaafd noemen, vinden we intussen zelf niet meer zo netjes.” (venster 59)

Het meerderheidsperspectief komt ook tot uiting op andere domeinen dan dat van taal:

“Na de Tweede Wereldoorlog dwongen de gekoloniseerde gebieden de onafhankelijkheid af, maar we worstelen vandaag nog altijd met dat pijnlijke verleden.” (venster 60)

Wie worstelt er met het koloniale verleden? De vroegere kolonistoren, en dat zijn ‘wij’ (in deze context op een Europees niveau – zie 5.3 voor verdere commentaar), die de herinnering aan dat verleden als ‘pijnlijk’ ervaren. Maar wat met de pijn van de vroegere gekoloniseerden, die niet ‘worstelen’ met ‘dat pijnlijke verleden’, maar er op een aantal niveaus nog steeds de gevolgen van dragen (wat ‘ons’ er dan wellicht empathisch toe aanzet het verleden als pijnlijk te ervaren zodat we ermee worstelen)?

Zelfs wanneer expliciet geprobeerd wordt de blik naar buiten te richten blijft een ‘wij’-meerderheid het oriëntatiepunt. In het venster over “Reynaert de vos” (venster 12):

“Heel vaak gaat het om een vos. Zo circuleerde meer dan duizend jaar voor onze jaartelling in Mesopotamië al een verhaal van een vos die zich op een proces aan zijn straf weet te onttrekken. Dichter bij ons komt hij vaak voor in de fabels van de Griekse dichter Aesopos. Berbers hebben dan weer een schat aan verhalen over de sluwe vos Ucchen. Toen de tekenfilmstudio Disney in 1973 een dierenversie van de Robin Hood-legende maakte, gaf men niet toevallig de titelrol aan een vos.”

‘Dichter bij ons’ wordt hier wellicht puur geografisch bedoeld. Maar de sprong naar “Berbers hebben dan weer ...” wekt wel de indruk dat Aesopos ‘ons’ nader is dan de Berbers, ondanks de grote bevolking van Berberoorsprong in Vlaanderen.

Tot slot komt een Vlaams-territoriale oriëntatie tot uiting wanneer migratie ter sprake komt, zowel in het verdere als het nabije verleden:

““Het [Romeinse] rijk organiseerde tijdens de 4e eeuw bovendien zelf vaak campagnes over de Rijn, om zulke groepen hardhandig te deporteren naar onze streken en het huidige Frankrijk met de bedoeling hen als boeren of militairen aan het werk te zetten.” (venster 6)

“Van 1945 tot 1975 bracht georganiseerde arbeidsmigratie tienduizenden migranten, vooral uit landen rond de Middellandse Zee, naar onze streken.” (venster 60)

“De immigratie vanuit Marokko en Turkije sinds 1964 bracht ook de islam naar ons land.” (venster 60)

Er is dus sprake van een territorium dat ‘van ons’ is, en die ‘ons’ is duidelijk onderscheiden van arbeidsmigranten en de islam die ze meebrengen.

Als het de bedoeling was geen nationalistische geschiedschrijving te brengen, dan verdient de canon-commissie met betrekking tot het gebruik van de eerste persoon meervoud een voldoende, maar toch geen onderscheiding.

5.2 Evaluatieve geschiedschrijving

De essentie van nationalistische geschiedschrijving bestaat erin trots aan te wakkeren omtrent de ‘eigen’ identiteit. De Canon schuwt de expliciete evaluatie niet. Wat in Vlaanderen gebeurt is nogal vaak eerst, groot, belangrijk en een teken van rijkdom. Soms (vooral wanneer het om grootte gaat) zijn de vergelijkingspunten daarbij duidelijk, soms ook niet. Een kleine bloemlezing:

- **Belangrijk(st)/Beroemd(st)/Kosmopolitisch**
 - “Ze [de Kelten op de Kemmelberg] controleerden de belangrijkste handelsroutes en verwierven zo rijkdom en macht.” (venster 4)

- “Tongeren groeide uit tot de hoofdplaats van de regio en een belangrijk politiek, religieus en militair centrum.” (venster 5)
- “[...] de kosmopolitische stad Brugge [...]” (venster 9)
- “Het middeleeuwse karakter van Brugge toont nog steeds hoe belangrijk de stad in die periode was als centrum van handel, nijverheid en kunst.” (venster 9)
- “Brugge en zijn voorhavens werden zo een kosmopolitische regio waar de bezoeker veel talen kon horen en waar kennis en technologie uit de rest van de wereld de Nederlanden bereikten.” (venster 9)
- “Vermoedelijk liet Al-Idrisi zich door hen informeren over steden in de Lage Landen, die hij belangrijk genoeg vond om op zijn kaart te vermelden.” (venster 10)
- “De lakenindustrie kwam eerst op in het graafschap Vlaanderen, maar verspreidde zich al snel over de rest van de Zuidelijke Nederlanden en maakte van de hele regio een belangrijk exportgericht industriegebied.” (venster 13)
- “De Aanbidding van het Lam Gods is een van de beroemdste schilderijen van de westerse kunstgeschiedenis.” (venster 14)
- “Toch was het [Groot Privilege] een belangrijk precedent omdat het, een beetje zoals een

moderne grondwet, welomschreven beperkingen oplegde aan de almacht van de vorst.” (venster 15)¹⁸

- “De Dijlestad [Mechelen] was toen de feitelijke hoofdplaats van de Nederlanden en dankzij Margaretha van Oostenrijk een belangrijk cultureel centrum.” (venster 17)
- “Tijdens de 15e en 16e eeuw was de Franco-Vlaamse polyfonie de belangrijkste muziekstijl aan de grote hoven in heel West-Europa.” (venster 17)
- “Ze [Margaretha van Oostenrijk] [...] maakte van haar hof een van de belangrijkste centra van de renaissance in Noordwest-Europa.” (venster 17)
- “Catharina van Hemessen uit Antwerpen was zelfs beroemd genoeg om aan het Spaanse hof in Madrid te worden uitgenodigd.” (venster 20)
- “De veelzijdige wetenschapper Simon Stevin leverde belangrijke bijdragen aan de wis- en natuurkunde, logica en taalstudie, [...]” (venster 22)
- “Zijn [Mercators] kaartvoorstellingen waren ontzettend belangrijk voor de Europese zeevaarders die op dat moment de wereld verkenden.” (venster 22)

- “Hun stijl was geïnspireerd op die van beroemde voorgangers zoals Peter Paul Rubens [...]” (venster 35)
- “Bij de ontwikkeling van de pil speelde de gynaecoloog Ferdinand Peeters een belangrijke rol.” (venster 52)
- “Door zijn beroemdheid plaatste de in het Frans schrijvende Verhaeren Vlaanderen op de literaire kaart van Europa.” (venster 53)
- “Toen in 1967 ook de hoofdzetel van de NAVO in Evere werd gevestigd, groeide Brussel uit tot een van de belangrijkste diplomatieke en politieke centra in de wereld.” (venster 57)

- **Groot(st)/Meest/Mooist**
 - “Die evolutie voltrok zich in heel Noordwest-Europa, maar nergens werd de concentratie aan steden en stedelingen zo groot als in de zuidelijke delen van de Lage Landen.” (venster 1)
 - “De stadsmuur van ongeveer 4,5 kilometer was de langste in het noorden van het Romeinse Rijk.” (venster 5)
 - “Gent was in de 13e eeuw de grootste stad van Noordwest-Europa, samen met Parijs, en telde misschien wel 80.000 inwoners.” (venster 8)

- “De grootschalige textielnijverheid en -handel in de steden van Vlaanderen en Brabant maakte die steden omvangrijk, maar ook heel roerig.” (venster 13)
- “De frequentie van zulke ‘democratische’ opstanden lag in de Zuidelijke Nederlanden hoger dan elders in middeleeuws Europa.” (venster 13)
- “Van alle opstandige stedelingen waren de Gentse ambachtslieden de meest volhardende.” (venster 15)
- “Het Mechels Koorboek is een van de mooiste en best bewaarde muziekhandschriften uit de 16e eeuw.” (venster 17)
- “Antwerpen werd een van de grootste steden van Europa.” (venster 21)
- “Het initiatief van de plaatselijke Chirogroep legde de basis voor een van de grootste muziekfestivals in Europa.” (venster 56)
- **Eerst/Baanbrekend/Ongezien/Uniek**
 - “Zo kon zich een unieke culturele en handelssomgeving ontwikkelen.” (venster 9)
 - “De Vlaamse Reynaert werd meteen heel populair. Zo populair dat hij al snel naar het prestigieuze Latijn werd vertaald, een eer die een tekst in de volkstaal nooit eerder te beurt was gevallen.” (venster 12)

- “De lakenindustrie kwam eerst op in het graafschap Vlaanderen, [...]” (venster 13)
- “Ze [Margaretha van Oostenrijk] woonde in Mechelen in een van de eerste renaissancepaleizen van de Nederlanden, het Hof van Savoye.” (venster 17)
- “In Leuven was Erasmus de drijvende kracht achter het Drietalencollege. Daar konden studenten voor het eerst de drie Bijbelse talen – Hebreeuws, Grieks en Latijn – samen bestuderen.” (venster 18)
- “Baanbrekend waren de Polyglotbijbel (een uitgave van de Bijbel in vijf talen) en het eerste woordenboek van de Nederlandse taal.” (venster 18)
- “De illustraties [van Vesalius] waren ongezien informatief.” (venster 22)
- “In 2016 kreeg Clara Peeters, als eerste vrouwelijke kunstenaar ooit, een solotentoonstelling in het Prado in Madrid.” (venster 24)
- “De allereerste treinrit op het Europese vasteland was voorspoedig verlopen.” (venster 30)
- “Ook buiten het academische milieu genoot hij [August Vermeylen] aanzien, als auteur en als oprichter van het baanbrekende tijdschrift Van Nu en Straks.” (venster 38)

- “In het in beeld brengen van wielervedstrijden was de Vlaamse openbare oproep overigens baanbrekend.” (venster 39)
- “De eerste vereniging voor homo’s en lesbiennes ontstond in Brussel in de jaren 1950. Uniek in Europa was dat de oprichter een vrouw was, Suzan Daniel.” (venster 58)
- **Rijk/Welvarend**
 - “Ze [de Keltische nederzetting op de Kemmelberg] haalde haar rijkdom en macht mogelijk uit de handel in zout en ijzererts. [...]
 - “[...] Ze controleerden de belangrijkste handelsroutes en verwierven zo rijkdom en macht.” (venster 4)
 - “De nieuwe opvattingen vonden een goede voedingsbodem in de economisch welvarende Zuidelijke Nederlanden.” (venster 11)
 - “Door de lakennijverheid trokken de steden grote aantallen ambachtslui aan en werden ze heel welvarend.” (venster 13)
 - “[...] het rijke en sterk verstedelijkte Vlaanderen.” (venster 15)
 - “Machines verhoogden de productiviteit en daardoor ook de rijkdom van het land.” (venster 27)

Voegen we hieraan de superlatieven toe in de beschrijving van de redenen waarom Van Eyck “technisch bijzonder onderlegd” was (venster 14), in de beschrijving van de Franco-Vlaamse polyfonie (venster 17), in het relaas over de rol van Margaretha van Oostenrijk (eveneens venster 17) en de rol van Erasmus (venster 18), en over de virtuositeit en het succes van Rubens (venster 24) – om maar enkele voorbeelden te noemen – dan krijgen we wel degelijk een geschiedschrijving die alleen tot trots kan aanmanen.

Gezagsvolle waardering van buitenaf helpt natuurlijk een handje. Graag grijpen de auteurs daarvoor naar Unesco. In “Het Ros Beiaard van Dendermonde” (venster 16) lijkt driemaal scheepsrecht:

“In sommige gemeenten bleven de processies dankzij sterke lokale tradities en hun aantrekkingskracht voor toeristen bestaan en worden ze vandaag als immaterieel erfgoed gewaardeerd.”

“De processie lokt al decennia veel buitenlandse bezoekers. Ze werd, net als de Dendermondse Ros Beiaard-omgeving, door Unesco opgenomen op de representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid.”

“De reuzencultuur van België en Noord-Frankrijk, waartoe het Ros Beiaard behoort, werd in 2008 eveneens opgenomen op de representatieve lijst van Unesco.”

Unesco-werelderfgoed komt nog tweemaal voor:

“In 1998 erkende Unesco de begijnhoven van Brugge, Dendermonde, Diest, Gent, Gent-Sint-Amandsberg, Hoogstraten, Kortrijk, Leuven, Lier, Mechelen, Sint-Truiden, Tongeren en Turnhout als werelderfgoed.” (venster 11)

“Uit de as van het platgeschoten Brussel verrees wel de monumentale Grote Markt, die inmiddels behoort tot het Unesco-werelderfgoed.” (venster 25)

De waarheid wordt hier nergens geweld aangedaan.

Maar wat gebeurt er met de **evaluatieve tegenpolen**? Over de vestiging van de Kelten op de Kimmelberg wordt wel gezegd dat ze ‘minder groot’ was dan die van Heuneburg in Duitsland of Mont Lassois in Frankrijk, maar alleen na sterk de nadruk te hebben gelegd op dominantie en rijkdom (zoals in enkele van de citaatjes hierboven). Het adjectief ‘klein’ wordt voorbehouden voor België (driemaal) en voor het hoekje van West-Vlaanderen achter de IJzer dat tijdens de Eerste Wereldoorlog onbezet bleef. Wanneer Vlaanderen ‘arm’ genoemd wordt (venster 32) is dat het gevolg van de schimmelziekte die de aardappelooft deed mislukken in grote delen van Noordwest-Europa, met zwaardere gevolgen in Vlaanderen dat sterk afhankelijk was van de landbouw na de teloorgang van de linnennijverheid. Daarna wordt alleen

de provincie Limburg nog eens arm genoemd (venster 42).

Opvallend: een uitdrukkelijke vermelding van wat elders ‘eerst’ was, wordt steeds gekaderd ten opzichte van een prestatie aan Vlaamse kant – *vergelijkbaar* als die prestatie zich op een ander domein bevindt, of *beter* indien op hetzelfde domein. Een eerste voorbeeld betreft de industrialisering in Wallonië:

“Waar Gent als pionier Lieven Bauwens had, had Luik William Cockerill. [...] Zijn zoon John startte een fabriek voor machinebouw in Luik. Het was de eerste fabriek van dat type buiten Groot-Brittannië, waarmee het monopolie van dat land doorbroken was.

De productie van machines was de eerste stap in een stormachtige ontwikkeling van de metaal- en steenkool-industrie. Die sectoren maakten van Luik en Henegouwen in de eerste helft van de 19e eeuw de eerste industriële regio’s op het Europese vasteland.

De jonge gemechaniseerde industrie, zowel in Gent als in de Waalse provincies, kon genieten van de grote Franse afzetmarkt.” (venster 27)

Het tweede voorbeeld heeft betrekking op de ontwikkeling van de anticonceptiepil:

“De eerste hormonale pil voor zwangerschapspreventie werd in de jaren 1950 in de Verenigde Staten van

Amerika ontwikkeld. Ze had echter ernstige bijwerkingen. Op zoek naar een beter middel begon de Turnhoutse gynaecoloog Ferdinand Peeters te experimenteren. Zijn werk luidde een doorbraak in en in 1961 bracht een Duitse firma het recept van Peeters uit onder de merknaam Anovlar.” (venster 52)

En in het volgende venster (53) vinden we een derde voorbeeld:

“Tijl Uilenspiegel mag dan wel, samen met de vos Reynaert, dé Vlaamse folkloristische figuur bij uitstek zijn, hij verscheen rond 1500 voor het eerst in Duitse volksvertellingen. Door vertalingen raakten de avonturen van deze vrolijke schelm ook in de Zuidelijke Nederlanden geliefd.

De bekendste versie van de ‘legende’ is ongetwijfeld die van Charles De Coster: [...]” (venster 53)

Wanneer we in de geschiedenis echt met iets ‘later’ zijn of ‘achter lopen’, dan hoort dit tot een ver verleden of is het niet in het huidige Vlaanderen te lokaliseren maar op een ruimer (minstens Belgisch) niveau:

“In de tweede helft van de 12e eeuw kwam de literatuur in de volkstaal tot bloei, eerst in het Frans, later ook in het Nederlands.” (venster 7)

“Veel van die klassieke kennis ging toch verloren in West-Europa en zou eeuwen later dankzij Arabische geleerden gedeeltelijk terugkeren.” (venster 10)

“België liep op het vlak van sociale bescherming daardoor achter op andere industriële naties, zoals Engeland en Frankrijk.” (venster 34)

Uitgesproken lof valt ‘anderen’ zelden te beurt zonder daaraan een negatief element toe te voegen. In venster 10 lezen we bijvoorbeeld:

“Muhammad Al-Idrisi verrichtte een huzarenstukje. In een tijd van beperkte informatie slaagde hij erin om de hem bekende wereld in kaart te brengen.”

Máár:

“Zijn beschrijving was niet altijd accuraat, omdat hij zich baseerde op onjuiste getuigenissen.”

In venster 22 had er op dezelfde wijze op gewezen kunnen worden dat de Mercator-projectie ook rechtstreeks aanleiding gaf tot de Mercator-ervorming (en dat de kaarten van Mercator ook nog lang niet accuraat waren).

Betekent dit dat **negatief te evalueren** elementen met betrekking tot ‘ons’ worden verzwegen? Helemaal niet. Wanneer ze ter sprake komen treden echter interessante discursieve processen in werking. Een daarvan is de

externalisering van agentiviteit, waarbij de oorzaak voor een negatieve toestand elders wordt gelegd:

“Machines bepaalden voortaan het ritme, wat leidde tot lange werkuren. Voor kinderen in het bijzonder was de fabrieksarbeid ellendig.” (venster 27)

“In de 19e eeuw waren in de Gentse katoenspinnerijen de arbeidsomstandigheden bijzonder slecht.” (venster 34)

Niemand lijkt hierbij verantwoordelijk. Als er toch een verantwoordelijke genoemd wordt, dan komt de nefaste invloed van buitenaf:

“In de 16e en de 17e eeuw verloren de ambachtsgilden geleidelijk aan invloed doordat de Habsburgse vorsten het bestuur steeds meer naar zich toe trokken.” (venster 13)

“Filips de Goede wilde niet alleen in naam heersen over zijn gebieden, hij wilde ook rechtstreekse controle. Om dat doel te bereiken, had hij een uitgebreide hofhouding, rechters en ambtenaren nodig, en stabiele belastinginkomsten om al die mensen te kunnen betalen. Zo begon een proces van centralisering en staatsvorming, dat – ondanks herhaaldelijk verzet van de onderdanen – geleidelijk een einde maakte aan de autonomie en de privileges van de steden in de Nederlanden.” (venster 15)

“*Tragisch dieptepunt was de opzettelijke verwoesting van Brussel door de Fransen.*” (venster 25)

Een tweede proces zouden we *het concessieve contrast* kunnen noemen. De algemene structuur daarvan is als volgt:

Type 1	'Anderen' (negatief!)	<i>maar 'wij' ook wel</i>
Type 2	<i>'Wij' wel (negatief)</i>	maar 'anderen' ook!

Tabel 2. Types van concessief contrast

Voor een voorbeeld van Type 1 komen we opnieuw bij Al-Idrisi (venster 10) terecht:

“*Sicilië was voor Al-Idrisi een ideale plek om bij te leren over gebieden waar hij nooit geweest was. Veel kennis kwam samen op dat eiland, dat een smeltkroes was van christenen, moslims en joden en waar talrijke handelaars en reizigers passeerden. Vermoedelijk liet Al-Idrisi zich door hen informeren over steden in de Lage Landen, die hij belangrijk genoeg vond om op zijn kaart te vermelden. **Zijn beschrijving was niet altijd accuraat, omdat hij zich baseerde op onjuiste getuigenissen.** Dat was niet uitzonderlijk: westerse geleerden gebruikten evengoed twijfelachtige bronnen als ze over verre landen schreven.*”

Een voorbeeld van Type 2 (uit hetzelfde venster):

*“De nieuwsgierige Van Rubroeck trad regelmatig in dialoog met de lokale bevolking en toonde interesse in het geloof en de cultuur van moslims, oosterse christenen en boeddhisten. **Maar zijn vooroordelen bleven groot, net zoals die van zijn gesprekspartners. Allemaal vonden ze hun eigen geloof superieur.**”*

In beide gevallen wordt het negatieve oordeel over ‘ons’ verzacht doordat ‘anderen’ niet beter zijn.

5.3 Inzoomen en uitzoomen als evaluatieve strategie

Een derde proces dat functioneel vergelijkbaar is met de externalisering van agentiviteit en het concessieve contrast is het *retorisch inzoomen en uitzoomen als evaluatieve strategie*. Het werkt als volgt:

Beschreven gebeurtenis of ontwikkeling	Strategie	Voorbeeld
Inherent imago-versterkend (want wordt tegenwoordig positief beoordeeld)	Inzoomen op iets 'Vlaams', zelfs indien de gebeurtenis/ontwikkeling zich op een veel ruimer niveau afspeelde	Innovatie in de landbouw van de 11 ^{de} tot en met de 19 ^{de} eeuw (die plaatsvond in diverse gebieden in Europa en elders) wordt opgehangen aan de windmolen van <u>Wormhout</u> (venster 8), met bijna uitsluitend <u>Vlaams</u> ondersteunend beeldmateriaal
Inherent schadelijk voor het imago (want wordt tegenwoordig negatief beoordeeld)	Uitzoomen naar een hoger niveau (België, Europa, de westerse wereld)	"Aan het begin van de middeleeuwen was <u>West-Europa</u> een weinig vruchtbaar gebied voor wetenschap en cultuur." (venster 10)

Tabel 3. Inzoomen/uitzoomen als retorische strategie

Het opvallendste voorbeeld van de manier waarop deze strategie wordt gebruikt voor Vlaams imagobeheer heeft betrekking op de geschiedenis van de kolonisatie.

De vroegste kolonisatie van de 'Nieuwe Wereld' (venster 19) wordt volledig beschreven als een Europese (met nadruk op Spaanse en Portugese) aangelegenheid. Vlamingen lijken even een toevallige figurantenrol te spelen op de Azoren:

“Portugal onderhield goede handelsbetrekkingen met de Bourgondische Nederlanden. En zo belandden ook enkele honderden Vlamingen op de Azoren. Het was een sociaal

diverse groep, van wie de meesten afkomstig waren uit de regio rond Brugge.”

Die Vlamingen ‘belandden’ gewoon op de Azoren, op aanmoediging van Portugal dat zelf te dunbevolkt was om zijn koloniale ambities met alleen Portugezen waar te maken, en ze lijken helemaal geen verantwoordelijkheid te dragen voor de minder fraaie aspecten:

“Maar de Portugezen transporteerden ook slaafgemaakte Afrikanen naar het gebied. Ze experimenteerden met suikerplantages en slavenarbeid, wat nadien in Amerika op grote schaal zou toegepast worden.”

Dat is wat de Portugezen doen! De Vlamingen zijn zelf eerder slachtoffer:

“De Azoren bleken geen paradijs. Het leven was er hard, want de vulkanische eilanden moesten worden ontbost om aan landbouw te doen.”

Vandaar dat hun ‘aanwezigheid’ rond 1600 alweer afnam en alleen nog een plaatsnaam ervan getuigt, evenals – volgens een bijhorende prent – het wapenschild van twee Vlaamse families op het plafond van een kerk op het Azoreneiland Fayal.

Deze *uitzooming* wordt even afgezwakt door te wijzen op ‘betrokkenheid’, maar toch weer tegelijk versterkt door

alleen de Spaanse Habsburgers en Europeanen in het algemeen als de echte actoren te benoemen:

“De (Zuidelijke) Nederlanden vormden een gebied van de Spaanse Habsburgers van 1506 tot 1713. Van daaruit vertrokken eveneens matrozen, soldaten, ambachtslieden, missionarissen en andere avonturiers naar de overzeese gebieden. Door de Atlantische handel kon Antwerpen, met zijn uitstekende relaties in Lissabon en Cádiz, in de 16e eeuw uitgroeien tot een haven van wereldformaat. De Scheldestad was het eindstation van de rijkdommen die de Europeanen uit de ‘Nieuwe Wereld’ aansleepten.”

“Daarom breidden de Europeanen de slavenhandel met Afrika gevoelig uit. [...] In de beginfase waren enkele Antwerpse en Brugse handelaren bij die slavenhandel betrokken. Later, in de 18e eeuw, ook handelaars uit de Oostenrijkse Nederlanden.”

De echte verantwoordelijkheid voor het “wreed systeem van overzeese uitbuiting” ligt dus elders, op een hoger niveau, en ‘enkele’ Vlamingen kan hoogstens medeplichtigheid verweten worden.

Het *inzoomen* wordt volledig gereserveerd voor Pedro de Gante – titel en blikvanger van dit venster, met bijhorende foto van zijn standbeeld in Mexico City:

“Op het Amerikaanse continent was hij een van de eerste Vlaamse getuigen van de verwoestingen aangericht door de Europese kolonistoren.”

Dat hij als missionaris niet zomaar een afstandelijke ‘getuige’ was maar een van de (eerste) vaandeldragers van het superioriteitsgevoel dat heel wat kolonistoren motiveerde, wordt niet ontkend. Integendeel:

“De superioriteit van de christelijke beschaving was voor hem onaantastbaar.”

Maar net dit wordt gepresenteerd als een van de redenen waarom hij de positieve rol kon spelen die dan in de schijnwerpers wordt geplaatst:

*“**Mede daardoor** was hij geschokt door de verwoestingen die Europeanen aanrichtten en door de meedogenloze uitbuiting van de lokale bevolking. Hij klaagde de misstanden aan in brieven aan Karel V en aan diens opvolger Filips II.”*

“Sommige geestelijken bekritiseerden de politiek van de veroveraars. De Gante was een van hen, net zoals de Spaanse priester Bartolomé de las Casas.”

Deze – als Vlaams (hoewel niet exclusief-Vlaams) geprofileerde – kritiek op de kolonisatie overschaduwde daarmee

alle rechtstreekse betrokkenheid bij verovering, uitbuiting en slavernij.

Die exclusieve focus op positieve bijdragen wordt moeilijker in het hoofdstuk over Belgisch Congo (venster 40). Daarom wordt in dit venster *nergens ingezoomd* op Vlaanderen, dat alleen even tussen haakjes (!) expliciet ter sprake komt wanneer het gaat over de rol van de missionarissen:

“Op plaatsen waar Belgische missionarissen (de overgrote meerderheid Vlamingen) scholen stichtten, kregen kinderen het katholieke geloof en een westerse manier van leven en denken aangeleerd. Het beleven van eigen tradities en religieuze praktijken werd ontmoedigd of verboden.”

Het hele verhaal van de kolonisatie van Congo wordt *uitgezoomd* naar het Belgische niveau. Vlaanderen lijkt nergens een specifieke rol van betekenis te spelen bij uitbuiting, repressie, racisme. Nergens is er sprake van het enthousiasme waarmee ook de Vlaamse (intellectuele) elite het koloniale project steunde en propageerde, of van de wijze waarop Vlaamse ploegbazen, sergeanten en ambtenaren de repressiemachine deden draaien (ook al was dat vaak in opdracht van een Franstalige overste). Ongetwijfeld faciliteert dit de volgehouden (en terecht) negatieve en kritische toon die dit venster kleurt. Dit kritisch stuk geschiedenis, waarbij (eveneens terecht) de rol van Congolezen zoals Paul Panda Farnana wordt

belicht, valt de auteurs duidelijk gemakkelijk, en één van de redenen is dat het daderschap (onterecht) als gezichtsloos Belgisch wordt geïdentificeerd (een identiteit die in andere delen van de Canon eerder vermeden wordt).

Wanneer kolonisatie nog een keertje terugkomt in het laatste venster (ook al gaat dat over “De wereld in Vlaanderen”) wordt nog wat verder uitgezoomd:

“Lange tijd was het Westen de motor van die globalisering. Europese landen hebben grote delen van de wereld gekoloniseerd. Dat leidde tot slavernij, uitbuiting en grootschalige roof van lokale grondstoffen, waarvan de Europese industrie profiteerde.” (venster 60)

De behandeling van de anti-Joodse razzia's tijdens de Tweede Wereldoorlog (venster 47) vertoont gelijkenissen met het narratief rond de kolonisatie. Hoewel Antwerpen onvermijdelijk een bijzondere vermelding krijgt als voorbeeld van een gemeente waar de overheid ijverig meewerkte aan de Duitse vervolgingspolitiek (hoe zou het anders kunnen na het verschijnen van het opzienbarende boek ‘1942’ van Herman Van Goethem?), toch blijft het verhaal veilig hangen op het Belgische niveau. Een specifieke Vlaams-nationalistische betrokkenheid kan alleen worden afgeleid uit de algemenere behandeling van de collaboratie (venster 46) en van de ‘ruk naar rechts’ van voor de Tweede Wereldoorlog (venster 45), met gepaste aandacht voor “het VNV en andere Vlaams-nationalisten”. Vlaamse symbolen met wortels

in dat extremisme, zoals de IJzertoren en de IJzerbedevaart hebben het verleden al lang overstegen door ‘vrede, vrijheid en verdraagzaamheid’ als missie te poneren. Van een nieuwe ‘ruk naar rechts’, die nochtans al meer dan dertig jaar zichtbaar is¹⁹, zien we in de Canon geen spoor – een duidelijk teken dat de Canon het niet aandurft de vandaag heersende politieke stromingen te duiden.

6. OPVALLENDE AFWEZIGEN

Opvallend afwezig is elke vorm van socio-culturele analyse van het huidige Vlaanderen. Dat is geen toeval, omdat op dat domein zich politieke splijtzwammen bevinden waar de *Canon* ver vandaan blijft. Een kritische bespreking zou onvermijdelijk kritiek inhouden op politieke verantwoordelijken – dus ook de opdrachtgevers voor de *Canon*. Een korte focus op “Actuele uitdagingen voor de verzorgingsstaat” (venster 48) eindigt met een vrijblijvende opmerking:

“De armoedeproblematiek blijkt niet gemakkelijk op te lossen.”

Die armoede wordt verder niet in beeld gebracht. Armoede lijkt toch in de eerste plaats een fenomeen uit het verleden...

Op dezelfde wijze is de Islam schijnbaar een marginaal verschijnsel. ‘Moslim(s)’ komt in de *Canon* exact 9 keer voor: 2 keer in een samengesteld substantief, in ‘moslimgeleerde’ en ‘moslimwereld’ (allebei in het middel-eeuwse kader van venster 10); nog eens 2 keer in datzelfde

middeleeuwse kader; en 5 keer wanneer het gaat over de ramadan (in venster 44 over eetcultuur). ‘Islam(itisch)’ komt eveneens 9 keer voor: 6 keer in de middeleeuwse context van Al-Idrisi; 1 keer eveneens in de context van de ramadan (venster 44); de laatste 2 keer in deze ene zin in de voorlaatste paragraaf van de *Canon*:

“De immigratie vanuit Marokko en Turkije sinds 1964 bracht ook de islam naar ons land. In 1974 werd de islam een erkende eredienst in België.” (venster 60)

Dit was moeilijk te vermijden in een focuspunt rond ‘Diversiteit’ dat de openheid van de Vlaamse samenleving moet aantonen. De Islam hoort dus hoofdzakelijk in het verleden en in de huidige culinaire folklore. De erkenning als eredienst is een feitelijke vaststelling die geen verdere commentaar nodig heeft. Minstens had daaraan toegevoegd kunnen worden (1) dat het tot lang na 1974 heeft geduurd eer de erkenning geleid heeft tot reële pogingen om daaraan een behandeling als erkende eredienst te koppelen, en (2) dat tot vandaag financiering vanuit het buitenland een reden is om een moskee niet te erkennen. Wat dat laatste punt betreft: een moskee met buitenlandse financiering wordt beschouwd als staatsgevaarlijk, een ‘buitenlandse agent’; eind april/begin mei 2024 wordt in Georgië betoogd – met hoopvolle blik gericht op Europa – tegen een wet die een dergelijke behandeling van Georgische ngo’s en media mogelijk maakt; in België (toch

ook Europees) vinden we dit soort behandeling, exclusief toegepast op islamitische verenigingen.

Wat in het historische plaatje volledig ontbreekt – wellicht niet zonder verband met het voorgaande – zijn de kruistochten. Er wordt (in compleet uitgezoomde vorm) even naar verwezen in het stukje over de Vlaamse monnik in Mongolië (venster 10):

“Door te reizen leerde het middeleeuwse Westen de wereld beter kennen. Velen hadden al een beeld van het Midden-Oosten door de kruistochten. Toen die in de 13e eeuw op hun einde liepen, trokken westerse reizigers naar Azië.”

De kruistocht als leerrijke reis dus. De Tweede Kruistocht (1147-1149) wordt ook nog vermeld als mogelijke bron voor de relikwie in de Brugse Heilig Bloedkapel. Maar de kruistochten zelf? Die lijken van geen belang te zijn. Nochtans gaat het hier niet om verwaarloosbare akkefietjes, en Vlamingen speelden wel degelijk een vooraanstaande rol: de Vlaamse graven Robrecht II (1ste kruistocht – ook wel Robrecht van Jerusalem genoemd), Diederik van de Elzas (2de kruistocht), Filips van de Elzas (3de kruistocht), hertog Hendrik III van Limburg (3de kruistocht), graaf Gerard van Loon (3de kruistocht) ...

Wat men zich wel of niet wil herinneren is uiteraard van groot belang voor een identiteitsondersteunende nationalistische geschiedschrijving.

Zoals we al eerder aanstipten (aan het einde van sectie 4): *de dode hoeken van de Canon passen goed bij een dominante politieke consensus.*

7. BESLUIT: EEN KNIK IN DE VERKEERDE RICHTING

Een canon canoniseert en werkt betuttelend. Dit kan dodelijk zijn voor het denk- en leerplezier. In de woorden van Wang Xiaobo:

“[...] say you had to walk down a road, if there was some pedantic old scholar pointing and whipping your way across, then you wouldn’t really be finding your way – you would just be reciting cultural genealogy.” (2023, p. 3)

Maar erger is het concrete betekenispotentieel dat duidelijk wordt uit een nauwkeurigere analyse van deze *Canon*. Die analyse zou uitgebreid kunnen worden, bijvoorbeeld door systematische patronen van herhaling in kaart te brengen, of consistent vooronderstellingen te bevragen. Maar dat is niet langer nodig, gegeven de onvermijdelijke conclusie waartoe de reeds beschreven details ons leiden.

Die conclusie is dat de *Canon van Vlaanderen* wel degelijk een groot identiteits-versterkend potentieel heeft. Dit staat los van de intenties van de auteurs. Het geeft ook geen uitsluitel over het uiteindelijke identiteitsversterkende effect. Gegeven dit betekenispotentieel heeft de huidige Vlaamse regering precies gekregen wat ze vroeg en wat ze als doelstelling aankondigde in haar regeringsverklaring. Uiteraard is de *Canon* op geen enkele wijze te vergelijken met 19de-eeuwse producten zoals *An ABC For Baby Patriots* (Ames 1899) waar de nationalistische en patriottische betekenisintenties voor het rapen zijn. Maar met de *Canon* als vlag lopen de leden van de canoncommissie (verder geïnstitutionaliseerd als Stichting *Canon van Vlaanderen*) wel degelijk het risico de vendelzwaaiers van het Vlaams nationalisme te worden.

De auteurs werden gerekruteerd. De volgende stap (volop in beweging) is de rekrutering van een publiek – via onderwijs en inburgering – waarvoor de inhoud van de *Canon* een “gedeeld referentiekader” moet worden. Maar hoe moet de volledige bevolking van Vlaanderen zich herkennen in deze *Canon*? Vlaanderen heeft een probleem met inclusie. Denk maar aan het discriminerende principe – aanvaard door zowat alle Vlaamse partijen – dat toegang tot een sociale woning kan worden ontzegd op grond van taal. Een vak maatschappelijke vorming zou een dergelijke problematiek (en veel meer) ernstig moeten kunnen bevragen. Dat bereik je niet met de *Canon* die en “collectieve verbeelding” opbouwt

rond “Carausius, de Reynaert, de Guldensporenslag, de ‘Vlaamse Primitieven’, de koers of ‘de baksteen in de maag.’”²⁰ Het helpt ook niet dat bij de Reynaert even wordt vermeld dat er ook een Berberse vos is of dat die vos van ons vergelijkbaar is met de coyote van de Navajos of een West-Afrikaanse sluwe spin.

Wellicht is het niet echt de bedoeling dat iedereen zich herkent in de *Canon*. De *Canon* is er om dat ‘gedeeld referentiekader’ te kneden. Een soort van civilisatieopdracht.

Is de *Canon* een verschrikkelijk boek? Neen. Maar door politieke identitaire doelstellingen – gewild of ongewild – te stutten, is het een knik in de verkeerde richting. Wellicht een klein knikje. Maar we weten intussen hoe snel het politieke landschap kan evolueren. Dertig jaar geleden waarschuwden we al voor wat intussen duidelijk is gebeurd²¹: een volledig dominante verschuiving van maatschappelijk normen naar rechts en uiterst-rechts. Nu de Vlaamse regering erin geslaagd is een belangrijke volksoopvoedkundige stap te zetten, vragen we ons af wat de volgende (eventueel kleine) stapjes zullen zijn die opduiken in een toekomstig regeringsakkoord. Gaat het onderscheid tussen A-burgers en B-burgers, dat misschien al op de tekentafel lag in 2019, nu prominent en formeel deel uitmaken van het plan, al dan niet in een zogenaamd inclusief-nationalistisch kledje?

NOTEN

- 1 Ik denk hierbij aan het KVAB-standpunt van Jo Tollebeek, Marc Boone en Karel van Nieuwenhuysse (2022) en de vele opiniestukken in kranten en tijdschriften.
- 2 Zie bijvoorbeeld opiniestukken zoals die van Marc Reynebeau (2023) of Woutger Ryckbosch (2023), maar ook uitvoerige traktaten zoals die van Peter Stabel en Jeroen Puttevils (2023).
- 3 Voor een wetenschappelijke uiteenzetting van het begrip ‘resonantie’, zie David Beaver and Jason Stanley (2023). Kort toegelicht: de term ‘inhoud’ is een metafoor, want teksten zijn geen containers; deze metafoor wordt meestal gebruikt om te verwijzen naar wat letterlijk wordt gezegd; ‘resonantie’ is niet meer dan een alternatieve metafoor die verwijst naar betekenis die niet letterlijk wordt uitgedrukt maar toch gecommuniceerd. Terwijl ‘inhoud’ verwijst naar informatie legt ‘resonantie’ de nadruk op taal als handeling met reële maatschappelijke consequenties.
- 4 In de woorden van Michael Silverstein: “[...] in analyzing discourse, the significant units of formal indexical variance come into view through patterned repetition, parallelism, positional contrast, and so on – in short, a “poetics” of an emergent textuality-in-context.” (2023: 11)

- 5 De opdrachtbrief van Minister Ben Weyts, waarin officieel afstand wordt genomen van de identiteitsconstruerende doelstellingen, dateert van 22 september 2020. Twee jaar later, op 31 december 2022, spreekt Minister-President Jan Jambon in een interview in De Standaard nog steeds over het project zoals voorgesteld in de regeringsverklaring van 2019: “Natuurlijk moet de canon de Vlaamse identiteit bevorderen. De N-VA is de grootste partij in deze regio en de versterking van de identiteit staat in ons programma. Dan is het toch niet meer dan logisch dat de regering zoiets implementeert? We zouden anders kiezersbedrog plegen.”
- 6 Zie bijvoorbeeld het interview met Emmanuel Gerard in De Standaard op 9 mei 2023, de column van Tinneke Beeckman (2023), of teksten van Jan Dumolyn (o.a. 2024)..
- 7 Het rapport dat de canoncommissie in mei 2023 voorlegde aan de Vlaamse regering (https://www.canonvanvlaanderen.be/content/uploads/2023/05/Canon_Rapport-aan-de-minister_7MEI.pdf) vind je op de website onder trefwoord ‘Verantwoording’. Het besteedt 10 van de 21 pagina’s tekst aan aanbevelingen voor het gebruik in het onderwijs, in inburgering en integratie, en ten dienste van erfgoed en toerisme.
- 8 Tellingen zijn gebaseerd op de online tekst; daarin komt de titel van het thema van een venster meestal tweemaal voor; dat is niet het geval in de gedrukte versie.
- 9 Slechts twee van die 13 vensters passen niet in dat plaatje: venster 32 over “De aardappelcrisis” en venster 49 over “Lintbebouwing”.
- 10 De derde keer verschijnt ‘eigenheid’ in het venster over “De Leeuw van Vlaanderen”.
- 11 Bijvoorbeeld Rogier van Reekum, “Een plek in de wereld” in Filosofie Magazine, 28 november 2016, over grenzen, nieuwkomers en de integratieproblematiek.

- 12 Onder het trefwoord ‘Migratie’ (een van de zeven ‘hoofdlijnen’) verwijst de website van de Canon slechts naar 5 vensters, waarvan er 3 te maken hebben met het vertrek van Vlamingen/Europeanen uit Vlaanderen/Europa. Voor de naïeve gebruiker wordt immigratie daardoor beperkt tot de twee resterende vensters: over de Kelten in het verre verleden (venster 4) en over hedendaagse diversiteit (venster 60).
- 13 Zie Hein de Haas (2023) voor het doorprikken van mythes rond migratie, zoals de idee dat we in tijden van ongekende massamigratie leven of dat onze samenlevingen diverser zijn dan ooit.
- 14 Voluit Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Zie https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf
- 15 Voor commentaar op het misleidende begrip ‘superdiversiteit’, zie Verschueren (2022: 40).
- 16 Racisme wordt driemaal vermeld, waarvan tweemaal in het venster over de kolonisatie (een overstegen verleden) en eenmaal in de opsomming van wat voorgesteld wordt als epifenomenen van een gebrekkig integratiebeleid (het voorlaatste citaat in deze sectie).
- 17 Voor meer uitleg over geïnstitutionaliseerde achterdocht en verlichte neerbuigendheid, zie Verschueren (2022).
- 18 Als ‘precedent’ voor welomschreven beperkingen aan de macht van de vorst kwam het Groot Privilege wel 262 jaar later dan de Magna Carta.
- 19 Zie de analyse van het Belgische migrantendebat in Blommaert & Verschueren (1992).
- 20 Geciteerde tekst in deze paragraaf komt uit het Rapport dat de canoncommissie in mei 2023 voorlegde aan de Vlaamse regering.
- 21 Zie Blommaert & Verschueren (1992).

BIBLIOGRAFIE

Ames, Mrs. Ernest. 1899. *An ABC For Baby Patriots*. London: Dean & Son.

Beaver, David en Jason Stanley. 2023. *The Politics of Language*. Princeton: Princeton University Press.

Beeckman, Tinneke. 2023. “De Vlaamse canon is geen politiek project, maar een project van iedereen.” *De Standaard* 25 mei 2023.

Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.

Blommaert, Jan & Jef Verschueren. 1992. *Het Belgische migrantendebat: De pragmatiek van de abnormalisering*. Antwerpen: International Pragmatics Association. (Sedert 2022 opnieuw verkrijgbaar bij EPO.)

de Haas, Hein. 2023. *Hoe migratie echt werkt*. Amsterdam: Het Spectrum.

Dumolyn, Jan. 2024. “Ons verleden, wiens verleden?” *De Standaard* 30 maart 2024.

Gerard, Emmanuel et al. 2023. *De Canon van Vlaanderen*. Gent: Borgerhoff & Lamberigts.

Reynebeau, Marc. 2023. "Iedereen schrijft zijn eigen canon." De Standaard 10 mei 2023.

Ryckbosch, Woutger. 2023. "De gemiste kans van de canon." De Standaard 13 mei 2023.

Silverstein, Michael. 2023. *Language in Culture: Lectures on the Social Semiotics of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stabel, Peter en Jeroen Puttevils. 2023. *Voltooid verleden, onvoltooide geschiedenis: Een essay over geschiedenis en identiteit*. Brussel: ASP.

Tollebeek, Jo, Marc Boone & Karel van Nieuwenhuysse. 2022. *Een canon van Vlaanderen: Motieven en bezwaren*. Brussel: Koninklijke Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.

Van Goethem, Herman. 2019. *1942: Het jaar van de stilte*. Kalmthout: Pelckmans.

Verschueren, Jef. 2022. *Medeplichtig: Strijden om betekenis*. Antwerpen: Ertsberg.

Wang, Xiaobo. 2023. *Pleasure of thinking*. Harmondsworth: Penguin.

OVER DE AUTEUR

Jef Verschueren is emeritus professor taalkunde aan de Universiteit Antwerpen. Samen met Jan Blommaert publiceerde hij in 1992 *Het Belgische migrantendebat* (heruitgegeven in 2022 door EPO). Zijn recentste boek in het Nederlands is *Medeplichtig: Strijden om betekenis* (2022, Ertzberg).

OVER KIF KIF

Kif Kif is een interculturele beweging die strijdt tegen racisme en voor gelijkheid. Kif Kif bouwt mee aan een solidaire, democratische en interculturele samenleving. Via kritische, sensibiliserende, interactieve en educatieve initiatieven geeft Kif Kif mensen de instrumenten in handen om een andere stem te laten horen in het maatschappelijk debat over de interculturele samenleving. Kif Kif steunt op die manier actief individuen en groepen die uitgesloten worden van grondrechten of gediscrimineerd worden en versterken hen om zelf op te komen voor hun rechten.

KIF/KIF

www.kifkif.be

DE CANON ALS VLAAMS-NATIONALISTISCH PROJECT

Jef Verschueren

De Canon van Vlaanderen werd door de Vlaamse regering in het leven geroepen als instrument om een ‘complexloze’ Vlaamse identiteit te versterken. De canoncommissie ging aan de slag met de bedoeling er géén identitair verhaal van te maken. Het resultaat is een boek dat ver weg blijft van expliciete Vlaams-nationalistische geschiedschrijving. Toch heeft de Vlaamse regering gekregen wat ze wilde: een tekst met een onmiskenbaar identiteitsversterkend potentieel.

Zonder historische feiten te manipuleren wordt het verleden zo sterk mogelijk ‘vervlaamst’, ook waar dit weinig relevantie heeft voor een goed begrip van de beschreven gebeurtenissen en processen. Van in het eerste venster wordt territoriaal verankerde ‘eigenheid’ gesuggereerd en het verhaal eindigt met een beeld van Vlaams succes in de omgang met globalisering en diversiteit.

Vlaamse trots wordt aangewakkerd met superlatieven rond alles wat lovenswaardig is, terwijl negatief te evalueren aspecten vakkundig worden afgezwakt zonder ze te moeten verzwijgen. Opvallende dode hoeken, zoals rond discriminatie, stroken prima met de dominante politieke consensus.

